

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 44 (5149) 5 лістапада 2021 г.

ISSN 0024-4686

16+

У аб'ектыве —
творцы
Міншчыны
стар. 4

Навігатар
па Беларусі
1920-х гадоў
стар. 10

Яго вабілі
далёкія
дарогі...
стар. 14

Нататкі на палях гісторыі

Статуты Вялікага Княства Літоўскага 1529, 1566 гг.

Стварэнне Статутаў Вялікага Княства Літоўскага было надзвычай важнай, унікальнай спробай кадыфікацыі права: яго нормы сабралі ў адным дакуменце, у межах аднаго вялікага акта. Яны тычыліся самага важнага — кіравання дзяржавай і размежавання ўлады.

Выстаўка, якая нядаўна адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, прысвечана 455-годдзю прыняцця другога Статута Вялікага Княства Літоўскага. Яна аб'ядноўвае друкаваную і віртуальную версіі выданняў. Першая з іх размешчана ў зале прававой інфармацыі, а другая даступна кожнаму на партале бібліятэкі. Увазе наведвальнікаў кніжніцы і аматараў гісторыі і культуры прадстаўлена вялікая колькасць ілюстрацыйнага матэрыялу: паўнатэкставыя, у тым ліку старадаўнія, дакументы, прысвечаныя Статутам, даследаванні. Бібліятэка мае ў фондах факсімільныя выданні і электронныя версіі Статутаў ВКЛ, і друкаваных, і рукапісных, якія заўжды даступны для чытачоў.

Святлана КАЛЯДКА

праекты

Нататкі на палях гісторыі

— Правядзенне тэматычных выставак для Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі стала традыцыяй. Рэалізавана ўжо каля 10 праектаў, прысвечаных Статутам Вялікага Княства Літоўскага. Але, акрамя кніжных выставак, былі і канферэнцыі «Міжнародныя кнігазнаўчыя чытанні», і круглыя сталы, і віртуальны праект, прысвечаны найперш III Статуту, — дзяліўся падчас экскурсіі намеснік генеральнага дырэктара — дырэктар па навуковай працы і выдавецкай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Алесь Суша.

Статуты Вялікага Княства Літоўскага — знакамітыя акты заканадаўчага характару, якія сталі выключнымі падзеямі ў гісторыі ўсёй Еўропы, а не толькі краіны, дзе былі выпрацаваны і прыняты. Грунтаваліся яны на прававой спадчыне нашых папярэднікаў, на нормах традыцыйнага права, знакамітым Судзебніку Казіміра, які ўзнік больш чым на стагоддзе раней ад I Статута.

Статуты доўга рыхтаваліся вялікай камісіяй. Адным з найбольш актыўных удзельнікаў працэсу стварэння I Статута ВКЛ быў Альбрэхт Гаштольд.

— Ёсць верагоднасць, што да працы над дакументам мае дачыненне і Францыск Скарына, — перакананы А. Суша. — Шэраг сваіх прававых ідэй першадрукар выклаў у некаторых прадмовах да кніг Бібліі.

Перад тым, як быў зацверджаны II Статут, работа па перапрацоўцы гэтага нарматыўнага дакумента ішла на працягу 15 гадоў. Створаную камісію ўзначаліў палітычны і грамадскі дзеяч Мікалай Радзівіл Чорны. У другой рэдакцыі былі ўмацаваны выключна важныя і па сёння нормы заканадаўства, больш дэталёва прапісаны такія прынцыпы, як прэзумпцыя невінаватасці і падзел улад.

Калі зацвярджалі I Статут ВКЛ у 1529 годзе, вялікі князь літоўскі і кароль польскі Жыгімонт Стары меў намер ажыццявіць выданне дакумента. Планавалася выданне і II Статута, аднак так і не адбылося — абодва захаваліся ў рукапісах на старабеларускай, лацінскай, польскай і іншых мовах.

У Беларусі не захавалася ніводнай арыгінальнай версіі ні I, ні II Статута. У часы Расійскай імперыі існавалі цэнтры збірання даўніны і ў Вільні, і ў Санкт-Пецярбургу. Туды скіроўваліся шляхі многіх кніжных помнікаў, там і сёння можна адшукаць многія рарытэтыныя выданні нашай прававой культуры. Для бібліятэкі ж вельмі важна не толькі захоўваць спадчыну, але і папулярызаваць яе праз адукацыйныя і навуковыя мерапрыемствы. Так, сутнасць «Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў» заключалася ў тым, каб сабраць за адным сталом даследчыкаў Статутаў — гісторыкаў права, мовазнаўцаў, кнігазнаўцаў, мастацтвазнаўцаў — і абмеркаваць гэтую ўніверсальную з’яву культуры.

Адукацыйныя праекты, якія актыўна ажыццяўляе нацыянальная кніжніца, прызначаны дзецям і навучэнцам. У Музеі кнігі праводзяцца заняткі ў межах школьнай праграмы, дзе прадстаўлены і прававыя помнікі ВКЛ. На аснове факсімільных выданняў Статутаў распрацаваны гістарычныя квэсты, размалёўкі старых гравюр — так дзецям становяцца больш блізкія і зразумелыя гэтыя помнікі.

Апошнім часам шмат зроблена для вывучэння і папулярызацыі нашай кніжнай спадчыны, у тым ліку і Статутаў. Яшчэ ў 1980-я гады быў падрыхтаваны выпуск Беларускай

Заканчэнне. Пачатак на стар. 1.

канферэнцыі

Найлепшыя казкі — з жыцця

У дзень нараджэння Якуба Коласа ў музеі класіка распачала работу XXXV Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Каласавіны». Штогод з мэтай усебаковага даследавання і прапаганды творчасці песняра дом-музей народнага паэта традыцыйна збірае найлепшыя сілы навуковага коласазнаўства.

У канферэнцыі зазвычай бяруць удзел навукоўцы з розных рэгіёнаў Беларусі, супрацоўнікі ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры», сталічных і абласных ВНУ, музеяў. Сёлета былі заяўкі на ўдзел і з-за межаў нашай краіны. Некаторыя выступоўцы ўдзельнічаюць у мерапрыемстве ўпершыню, асабліва многа такіх у гісторыка-краязнаўчай секцыі. Сярод дакладчыкаў дамінуюць тыя, хто мае навуковыя ступені кандыдата ці доктара навук.

— Асаблівасцю сёлетніх «Каласавін» стала тое, што канферэнцыя юбілейная: яна праводзіцца 35-ы раз. А летась у правядзенне падзеі была закладзена новая традыцыя: акрамя філалагічных і літаратуразнаўчых пытанняў коласазнаўства, вырашалі

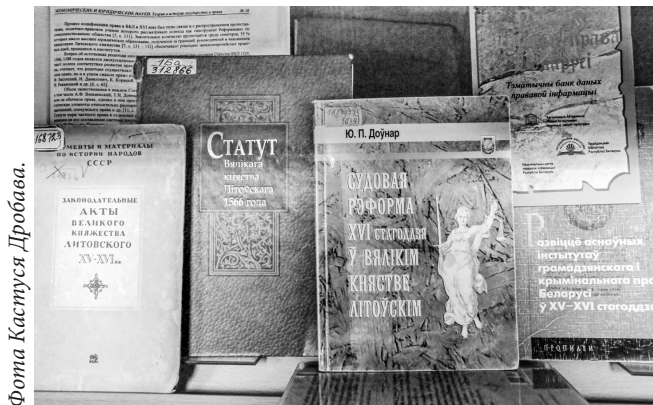
Васіліна Міцкевіч падчас «Каласавін».

разглядаць і сумежныя праблемы краязнаўства, этнаграфіі і геаграфіі, — распавёў падчас адкрыцця вучоны сакратар установы Антон Астаповіч. — Так, у 2020 годзе шэраг дакладаў вылучылі ў асобную рэстаўрацыйную секцыю, а цяпер — у гісторыка-краязнаўчую. Частка

Савецкай Энцыклапедыі, прысвечанай Статуту ВКЛ 1588 года, які ўключаў факсімільнае ўзнаўленне помніка з перакладам на сучасныя мовы. Пазней пабачылі свет выданні тэкстаў усіх Статутаў, у тым ліку ў перакладзе на сучасную беларускую мову. Маецца шмат даследаванняў, у тым ліку дысертацый у розных галінах навукі. І ўсё гэта можна пабачыць калі не ў кніжных арыгіналах, то ў электронных версіях на партале бібліятэкі — многае даступна анлайн.

— Ёсць ідэя стварэння віртуальнай калекцыі, прысвечанай Статутам ВКЛ, каб з усіх краін свету, дзе захоўваюцца рукапісныя спісы, а таксама экзэмпляры старых выданняў, сабраць іх электронныя копіі, — распавядаў Алесь Суша.

Спісы Статутаў, дарэчы, не аднолькавыя — ёсць адрозненні па змесце. Апошні са Статутаў, які дзейнічаў два з паловай стагоддзі, штогод выкарыстоўваючыся ў су-

Фота Кастуся Дробава.

Фрагмент экспазіцыі, прысвечанай Статуту.

дах, увесь час дапрацоўваўся, дапаўняўся і перавыдаваўся. У перавыданнях мянялася стылістыка мастацкай аздобы, шрыфты. Першыя апублікаваны скорпісам, што адрознівала кнігі ад царкоўных і маскоўскіх выданняў, потым выходзілі гатычным шрыфтам з гатычнымі гравюрамі, пасля — барочныя з хрысціянскай стылістыкай, яшчэ пазней — класіцыстычныя, асветніцкія. Акрамя таго, захаваліся надзвычай цікавыя надпісы на старонках Статутаў: судовыя работнікі нешта падкрэслівалі альбо каментавалі падчас чарговага разбіральніцтва, пазначалі на палях адсылкі да іншых норм права — чыстых зборнікаў амаль не захавалася. Маргіналіі і запісы на палях нярэдка з’яўляюцца больш цікавымі, чым тэкст самога Статута. Запісы гэтыя сведчаць і пра тое, у якіх бібліятэках і зборах захоўваліся кнігі, хто працаваў з рукапісамі і выданнямі Статута, хто імі карыстаўся. На палях маглі быць запісаны самыя розныя тэксты, часам нават паэтычныя. Так, у адным са спісаў Статута ВКЛ на адным з першых аркушаў быў знойдзены запіс верша Яна Казіміра Пашкевіча з прызнаннем у любові да беларускай мовы. Запіс датуецца пачаткам XVII стагоддзя і сведчыць пра беларускую як пра мову, што дамінавала ў сістэме вялікакняжацкіх зносін у краіне.

Яна БУДОВІЧ
Выказваем падзяку Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі за інфармацыйную падтрымку

паведамленняў звязана з коласазнаўствам у іншых сумежных дысцыплінах.

Самыя цікавыя з агучаных дакладаў датычылі вобраза лірычнага героя ў творах Якуба Коласа на сумежжы XIX—XX стагоддзяў (Таццяна Вабішчэвіч: «Раннія паэтычныя спробы Канстанціна Міцкевіча і расійскай імперскай дыскурсу»), асаблівацей адлюстравання рыс беларускай мовы ў падручніку, складзеным пісьменнікам (Вераніка Мандзік: «Другое чытанне для дзяцей-беларусаў» Я. Коласа і перадумовы фарміравання маўленчых нормаў), параўнання характарыстык спосабаў адлюстравання рэчаіснасці ў паслярэвалюцыйнай творчасці Якуба Коласа і расійскіх эміграцыйных літаратараў (Вера Міцкевіч: «Тэфі і Якуб Колас: у люстэрку рэвалюцыі»), а таксама шэрагу іншых тэм.

Спраўдным падарункам для ўдзельнікаў і гасцей свята стала ўрачыстае адкрыццё часовай экспазіцыі «У той песні, шырокай, як свет...», прымеркаванай да 100-годдзя першага выдання зборніка алегарычных апавяданняў Якуба Коласа «Казкі жыцця».

Таша ШПАКОЎСКАЯ,
фота аўтара

«ЛіМ»-люстэрка

Тры беларускія работы адзначаны дыпламамі на XIX Міжнародным фестывалі праваслаўнага кіно «Пакроў-2021» у Кіеве, інфармуе БелТА. Дыплама ўдастоена анімацыйнае кіно «Дзідзі» рэжысёра Ірыны Тарасавай. Дакументальны фільм «Пачатак» рэжысёра Валерыі Шышовой ўзнагароджаны дыпламам «За пропаведзь міласэрнасці». У намінацыі «За веру, надзею, любоў» адзначаны дакументальны фільм «Гісторыя брата Максіма» рэжысёра Наастасі Кобзаравай. Мэта кінафестывалю «Пакроў» — папулярызацыя фільмаў хрысціянскага зместу і ўзнагароджанне найлепшых праваслаўных фільмаў спецыяльнымі прызамі. Фестываль заснаваны як штогадовы і праводзіцца напярэдадні або ў час свята Пакрова Прасвятой Багародзіцы.

Юныя беларускія мастачкі ўвайшлі ў лік пераможцаў XXII Міжнароднага біенале графікі дзяцей і моладзі ў горадзе Торунь (Польшча) — аднаго з самых прэстыжных мастацкіх конкурсаў графікі. Гэта Валерыя Жыдовіч (13 гадоў) з Дзіцячай мастацкай школы мастацтваў Гродна і Анастасія Машкевіч (16 гадоў) з Барысаўскай дзіцячай мастацкай школы. У гэтым годзе ў біенале прынялі ўдзел 4738 работ прадстаўнікоў 29 краін свету. А 80 работ, дзве з якіх беларускія, былі адзначаны індывідуальнымі ўзнагародамі. Акрамя таго, 12 работ юных беларускіх мастакоў былі адабраны журы для выстаўкі, якая праходзіць у галерэі і цэнтры дзіцячай мастацкай творчасці з 21 кастрычніка да 7 снежня. Прызвы для беларускіх лаўрэатак, атрыманыя прадстаўніком беларускага пасольства ў Польшчы на ўрачыстай цырымоніі ўзнагароджання пераможцаў, будуць перададзены ім у найбліжэйшы час, гаворыцца ў матэрыяле БелТА.

Прэзентацыя кнігі «Памяць і слава: Барыс Васільевіч Стральцоў. Да 95-годдзя з дня нараджэння» прайшла ў сценах факультэта журналістыкі БДУ. Барыс Стральцоў — адзін з заснавальнікаў навуковай школы беларускай журналістыкі, вучоны, публіцыст, пісьменнік, кандыдат гістарычных навук, доктар філалагічных навук, прафесар. У кнізе, над якой працавалі выкладчыкі кафедры медыялогіі факультэта журналістыкі БДУ, сістэматызавана навуковая, педагагічная і творчая спадчына Барыса Стральцова. Аўтар ідэі і ўкладальнік выдання, якое пабачыла свет у Выдавецкім цэнтры БДУ, — загадчыца кафедры медыялогіі Наталля Фядотава. Азнаёміцца з выданнем можна ў медыятэцы факультэта, а лічбавая версія хутка з’явіцца ў электроннай бібліятэцы БДУ, паведамляецца на сайце Міністэрства інфармацыі Беларусі.

Выстаўка рэпрадукцый рускага мастака, вучонага і археолага Мікалая Рэрыхы адкрылася ў Бабруйскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі. У праекце пад назвай «Святая Русь» прадстаўлена каля 40 твораў майстра. «Рэпрадукцыі, а таксама фота- і відэа-матэрыялы аб жыцці мастака на бязвыплатнай аснове перадаў музей Рэрыхы ў Новасібірску, — цытуе БелТА словы дырэктара бабруйскага музея Вольгі Гарбуновай. — Гэта наш першы вопыт супрацоўніцтва з расійскай установай культуры. Выстаўку змогуць убачыць жыхары і госці Бабруйскага раёна, а для выхаванцаў раённай школы мастацтваў арганізуюць тэматычныя ўрокі па жыцці і творчасці мастака». Праект будзе працаваць да 15 снежня.

Тыдзень сучаснага японскага кіно праходзіць у сталічным кінатэатры «Піянер» з 3 да 7 лістапада, паведамляе БелТА. Падчас кінатыдня пакажуць японскія поўнаметражныя мастацкія і кароткаметражныя анімацыйныя фільмы. Так, праграму адкрыла драма «Кожны дзень — добры дзень» рэжысёра Аморы Таусі. Пазней паказалі камедыю «Цуды побач» рэжысёра Ісіі Юя. Сёння на экране кінатэатра — гістарычная драма «Іванэ: Меч Ціхамірнасці» рэжысёра Матокі Кацухідэ, а заўтра — зборнік кароткаметражных анімацыйных фільмаў Ясіра Такэсі. Сярод іх — «Снегавік Норман — Паўночнае ззянне», «Снегавік Норман — У ноч, калі падаюць зоркі», «Месяц бяссоннай ночы» і «Лісіяня Гон». Закрые кінатыдзень драма «Першае каханне. Дарагі, кошкі знікла» рэжысёра Кабаясі Сётара. Фільмы будуць дэманстравацца на мове арыгінала з рускімі субцітрамі. Уваход свабодны. Арганізатарамі выступілі Пасольства Японіі ў Беларусі і Японскі фонд.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Светач духоўнасці

Мінскае абласное аддзяленне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» налічвае 87 літаратараў з розных куткоў Мінскай вобласці. Восем з іх старэйшыя за 80 гадоў. Некалькі месяцаў не хапіла калегам-пісьменнікам, каб павіншаваць майстра слова Івана Муравейку з яго 100-гадовым юбілеем. Нядаўна пакінуў нас і Леанід Барткевіч — знакаміты беларускі «Пясняр».

Што ж было характэрным для работы аддзялення ў міжз’ездаўскі перыяд? Напісанне прозы, песень, вершаў для дарослых і дзяцей, пераклады на беларускую мову замежных твораў — далёка не ўсё пералік дзейнасці пісьменнікаў аддзялення. Творчасць многіх з іх вядома не толькі там, дзе яны пражываюць, але і за мяжой.

Высокі прафесійны ўзровень пісьменнікаў дазваляе атрымліваць значныя айчынныя і замежныя ўзнагароды і прэміі. З моманту заснавання ў Беларусі Нацыянальнай літаратурнай прэміі (2015) яе лаўрэатамі сталі: Наталля Голубева, Зіновій Прыгодзіч, Сяргей Клімковіч, Кацярына Хадасевіч-Лісавая, Алесь Карлюкевіч.

Міжз’ездаўскі час падарыў краіне яшчэ трох уладальнікаў медаля Францыска Скарыны — Алесь Карлюкевіч, Алену Стэльмах, Святлану Быкаву. Акрамя таго, Алена Стэльмах узнагароджана нагрудным знакам Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь «Выдатнік друку Беларусі», медалём «Жди меня» Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы; Святлана Быкава і Марыя Кобец узнагароджаны граматамі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і Ганаровай граматай Прэзідыума Грамадскай палаты Саюзнай дзяржавы, Ірына Карнаухава і Уладзімір Цанунін атрымалі Падзякі ад Мінскага аблвыканкама і г. д.

Варта адзначыць плённае супрацоўніцтва кіраўніцтва Мінскага абласнога аддзялення з Мінскім аблвыканкамам, у прыватнасці з Галоўным упраўленнем па ідэалагічнай работы і па справах моладзі. Раз на два гады Мінскі аблвыканкам і Мінскае абласное аддзяленне СПБ праводзяць сярод пісьменнікаў аддзялення літаратурны конкурс. У 2021 годзе прэмію Мінскага аблвыканкама атрымалі Рыгор Саланец і Мікалай Смірноў (у намінацыі «Проза»), Святлана Быкава і Аляксандр Быкаў (у намінацыі «Паэзія»), Генадзь Аўласенка і Галіна Нічыпаровіч (у намінацыі «Дзіцячая і юнацкая літаратура»).

Добрым прыкладам супрацы з Мінскім аблвыканкамам можа служыць удзел пісьменнікаў у віншаванні з 30-гадовым юбілеем Мінскай абласной арганізацыі ГА «Беларускае таварыства інвалідаў». Літаратары прынялі ўдзел і ў падрыхтоўцы памятнага альбома «У іх вачах...», прысвечанага нялёгкай, але ганаровай працы вядомых на Міншчыне лекараў, медыкаў. Згадаем і ўскладанне кветак да помнікаў і мемарыялаў, і правядзенне святочных мерапрыемстваў, прысвечаных Дню Перамогі ў Жодзіне, і шэсць ўрачыстай калоны пісьменнікаў па галоўнай вуліцы горада.

Важны напрамак работы аддзялення — развіццё міжнародных узаемаадносін, садзейнічанне збліжэнню літаратур розных краін і народаў. Падапісаны пагадненні аб супрацоўніцтве паміж Чунцзінскай Федэрацыяй літаратурных і мастацкіх колаў (Кітай) і абласным аддзяленнем пісьменніцкага саюза, а таксама аб супрацоўніцтве паміж секцыяй мастацкага перакладу Саюза перакладчыкаў Расіі і Мінскім абласным аддзяленнем. У Магілёве прайшоў Пленум пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі. На міжнародным узроўні асабліва вызначыліся Аляксандр Карлюкевіч і Алена Стэльмах — адданым служэннем мастацкаму слову, ініцыятываўнасцю, жаданнем расквеціць палітру беларускай літаратуры.

Святлана Быкава і Марыя Кобец ажыццявілі некалькі сур’ёзных міжнародных перакладчыцкіх праектаў: пераклады на беларускую мову вершаў паэтаў ГА «Саюз пісьменнікаў Рэспублікі Крым» (вынікам стаў выдадзены ў Сімферопалі зборнік «Рады умножэння любові / Дзеля памнажэння любові»); пераклад на беларускую мову вершаў і дзённікавых запісаў узбекскай пісьменніцы Хасіят Рустам, выкананыя Святланай Быкавай (зборнік «Стрыножаны вецер», выдадзены ў Мінску). Марыя Кобец пераклала на беларускую мову кнігу «Мой маніфест» вядомага паэта Бангладэш Казі Назрула Іслама. Кніга выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Вершы гэтых дзвюх таленавітых паэтэс шырока

вядомыя ў літаратурных колах іншых краін. Кніга вершаў для дзяцей «Сонечны зайчык» Святланы Быкавай у перакладзе на сербскую мову знайшла чытача і ў Бялградзе. Яе творы публікаваліся ў перыядычным друку Расіі, Рэспублікі Крым, Сербіі, Узбекістана, Башкірыі. Кніга вершаў Марыі Кобец «Прачысты дождж» у перакладзе на сербскую мову выдадзена ў Сербіі, а яе вершы, пераставораныя на 35 замежных моў, публікаваліся на старонках газет і часопісаў Сербіі, Чарнагорыі, Славакіі, Саудаўскай Аравіі, Індыі.

Пісьменнікі Мінскага абласнога аддзялення ўдзельнічаюць у міжнародных літаратурных фестывалях у Польшчы, Чарнагорыі, Сербіі, Расіі, Літве, запрашаюцца ў якасці членаў журы на міжнародны літаратурна-музычны конкурс «Інтэлігентны сезон» (Рэспубліка Крым).

Творчыя дасягненні пісьменнікаў аддзялення прыцягнулі ўвагу сродкаў масавай інфармацыі. Іх запрашалі на Беларускае радыё, на тэлебачанне (БТ, АНТ, СТБ, БТ-3). Тры аўтарскія калонкі вядзе ў перыядычных выданнях, у тым ліку ў абласной газеце «Мінская праўда», Вадзім Ялфімаў.

Падчас прэзентацыі калектывнага зборніка «Абярэг» на Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашу, 2020 г.

Пісьменнікі аддзялення прымаюць удзел у мерапрыемствах Міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу, Днях беларускага пісьменства, маладзечанскага Нацыянальнага фестывалю паэзіі і песні, фестывалю «Кніжныя сустрэчы ў Мірскім замку», «Александрыя збірае сяброў», свята «Ракуцёўскае лета».

Падчас правядзення штогадовых Міжнародных кніжных выставак пісьменнікі Міншчыны запрашаліся на Міжнародны сімпозіум «Пісьменнік і час», а Уладзімір Ліхадзедаў на экспанатах створанага ім музея друкаванай справы дэманстраваў наведвальнікам працэс старадаўняга кнігадрукавання.

Літаратары аддзялення адзначыліся ў акцыях «Лета з добрай кнігай», «Тыдзень дзіцячай кнігі», «Тыдзень роднай мовы», «Сусветны дзень паэзіі». Карыснымі для іх і чытачоў сталі сустрэчы на пляцоўках кнігарань ААТ «Белкніга». Нагадаем і аб правядзенні ўрокаў з навучанцамі Мінскага абласнога кадэцкага вучылішча сумесна з музеем Вялікай Айчыннай вайны ў пасёлку Негарэлае (філіял музея), закладку Парку пісьменнікаў каля Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Па колькасці праведзеных сустрэч з чытачамі лідзіруюць Святлана Быкава, Уладзімір Цанунін, Кацярына Хадасевіч-Лісавая, Лёля Багдановіч, Ірына Карнаухава, Таццяна Дашкевіч, Яўген Пясецкі і іншыя.

Мінскае абласное аддзяленне СПБ з поспехам супрацоўнічае з Мінскім абласным інстытутам развіцця адукацыі, музеямі класікаў беларускай літаратуры, цэнтральнымі раённымі бібліятэкамі, Мінскай абласной бібліятэкай, нотна-музычнай бібліятэкай горада Мінска, устаноўамі адукацыі і культуры.

Сярод сумесных мерапрыемстваў — імпрэзы, прысвечаныя вядомым пісьменнікам, класікам беларускай літаратуры; новы напрамак — супрацоўніцтва ў галіне павышэння кваліфікацыі работнікаў бібліятэк сістэмы адукацыі. Тут вызначыліся Святлана Быкава і Сяргей Клімковіч.

Нягледзячы на адмоўныя моманты, якія прыўнесла ў работу аддзялення пандэмія COVID-19, у дзейнасці Мінскага абласнога аддзялення прасочваецца мноства станоўчых тэндэнцый: рост папулярнасці твораў беларускіх аўтараў сярод насельніцтва і павелічэнне колькасці аўтарскіх кніг. Штогод выдаюцца калектывныя зборнікі твораў пісьменнікаў Міншчыны. За перыяд паміж III і маючым адбыцца IV з’ездам СПБ Мінскім абласным аддзяленнем выдадзена 5 калектыв-

ных зборнікаў (за папярэдняю пяцігодку — толькі 2): «Ад калыханкі да забаўлянікі»; «У вянок свята беларускага пісьменства»; «Карані»; «Няўжо забыцца можна пра вайну» — у кнігу ўвайшлі найлепшыя творы пісьменнікаў аддзялення — удзельнікаў конкурсу «Героі Вялікай Перамогі»; «Абярэг» — па выніках конкурсу «Светач духоўнасці».

Кіраўніцтва аддзялення шукае новыя формы і магчымасці для папулярнасці літаратурных набыткаў і прыцягнення да гэтага працэсу моладзі. У 2021 годзе пры Мінскім абласным аддзяленні пачала працаваць літаратурна-музычная пляцоўка «Сябрына», дзе выступаюць і прафесійныя пісьменнікі, мастакі, музыканты, і юныя чытальнікі і літаратары, і аматары паэзіі. Зараз ідзе падрыхтоўка чарговай імпрэзы ў фармаце анлайн, а таксама ўкладаецца першы нумар альманаха «Сябрына».

Творчы актыў аддзялення правёў міжрэгіянальныя маладзёжныя форумы, у якіх прымалі ўдзел прадстаўнікі Мінскай, Гомельскай і Гродзенскай абласцей. Некаторыя пісьменнікі аддзялення (Таццяна Дашкевіч, Святлана Быкава, Марына Лайкова, Ірына Карнаухава і інш.) працягваюць працаваць з юнымі талентамі. Актыўна супрацоўнічаюць з дзіцячым літаратурным аб’яднаннем «Купалінка», створаным пры аддзеле адукацыі Мінскага райвыканкама, Эльвіра Ярчак і Святлана Быкава.

Высокі прафесіяналізм пісьменнікаў аддзялення дае ім магчымасць удзельнічаць у якасці членаў журы розных конкурсаў, нават міжнароднага ўзроўню. Пісьменнікаў запрашаюць на раённы, абласны, рэспубліканскія конкурсы юных чытальнікаў «Жывая класіка», конкурсы юных журналістаў «Залатое пыро Белай Русі» (Алена Стэльмах, Святлана Быкава, Сяргей Клімковіч, Аляксей Шаўцоў, Рыгор Саланец, Яўген Пясецкі, Кацярына Хадасевіч-Лісавая і аўтар гэтых радкоў). Яны вызначаюць пераможцаў у конкурсах УУС Мінскага гарвыканкама «У вечнаго агня», конкурсе юных літаратараў і мастакоў «Захаваем прыроду разам».

На Міншчыне працуюць літаратурныя аб’яднанні, якія не толькі падтрымліваюць пісьменнікаў-аматараў, але і дбаюць пра новых членаў СПБ: народны клуб «Жывіца» пры Мінскім абласным цэнтры народнай творчасці, якім кіруе Ірына Карнаухава; літааб’яднанне «Выток» пры Дзяржынскай раённай бібліятэцы; «Нёманец» пад кіраўніцтвам Віктара Сабалеўскага на Уздзеншчыне; Валожынскае ЛА «Рунь», якое ўзначальвала Валянціна Гіруць-Русакевіч.

Апошнім часам колькасць сустрэч з чытачамі, вядома ж, зменшылася з прычыны пандэміі. Аднак члены СПБ не спынілі творчай дзейнасці і пошукаў новых магчымасцей. Сталі больш публікаваць творы ў перыядычным друку, удзельнічаць у праграмах на радыё і тэлебачанні, пісаць сцэнарыі для тэлефільмаў, дзіцячых спектакляў. Калі ў 2017 годзе толькі Наталля Голубева падрыхтавала тры сцэнарыі, то цяпер да работы над імі далучыліся Мікалай Смірноў і Таццяна Дашкевіч.

Радуе актыўны ўдзел пісьменнікаў у літаратурных конкурсах рознага ўзроўню (мясцовых, раённых, рэспубліканскіх, міжнародных), дзе яны атрымліваюць дыпламы самых высокіх ступеняў. Лаўрэатамі такіх конкурсаў сталі Алена Стэльмах, Святлана Быкава, Генадзь Аўласенка, Таццяна Цвірка, Зміцер Вінаградаў, Уладзімір Цанунін, Мікалай Смірноў, Тамара Бярэзіна, Ірына Карнаухава, Віктар Сабалеўскі, Сяргей Клімковіч і многія іншыя.

Больш актыўна выкарыстоўваюцца магчымасці інтэрнэт-рэсурсаў. На сайце Мінскага абласнога аддзялення СПБ і старонцы аддзялення ў Facebook рэгулярна асвятляецца літаратурнае жыццё пісьменнікаў, чытачы знаёмяцца з бягучымі навінамі, публікуюцца падборкі вершаў, прозы, віншаванні юбілярам. Прыемнай навінкай і сюрпрызам для пісьменнікаў Міншчыны сталі паэтычныя паштоўкі, падрыхтаваныя прэс-службай аддзялення да свята. Для больш шырокага знаёмства з творчасцю літаратараў пачалі задзейнічаць відэазапісы чытання імі сваіх літаратурных твораў, выканання песень. Акрамя таго, пісьменнікі выкарыстоўваюць свае асабістыя старонкі ў сацсетках.

Мінскае абласное аддзяленне правяло літаратурна-музычныя конкурсы «Героі Вялікай Перамогі» і «Светач духоўнасці». Каб актывізаваць творчы дух сяброў дружнай пісьменніцкай сям’і, рыхтуецца трэці конкурс — гумару, які плануецца распачаць падчас калядных свята.

Таццяна КАЛЕНІК

Фота з архіва Мінскага абласнога аддзялення СПБ

Марскі воўк — у літаратуры толк

Творами знакамітага французскага пісьменніка Рамэна Ралана ў нашы дні зачытваюцца, безумоўна, не так часта, як раней. Аднак тыя, хто добра знаёмы з яго біяграфіяй, ведаюць, які вялікі ўплыў на яго творчы лёс некалі аказаў Леў Талстой. Рамэн Ралан, тады дзевятнаццацігадовы студэнт, не ведаў, чаму аддаць перавагу: мастацтву або этыцы. Не прымаў і асуджэнне Львом Мікалаевічам мастацтва. Каб набыць упэўненасць, 16 красавіка 1867 года адправіў у Ясную Палану свой ліст-споведзь. Адказу так і не дачакаўся. Аднак адступаць не збіраўся. У верасні таго ж года зноў звярнуўся да Льва Талстога. Гэтым разам пашанцавала. Напісаны па-французску і датаваны 3 кастрычніка 1887 года, адказ тычыўся абодвух пісем. Леў Мікалаевіч уважліва паставіўся да маладога аўтара. Яго спагадлівае стаўленне ў многім паспрыяла таму, што з Рамэна Ралана вырас найвыдатнейшы пісьменнік.

Прыгадаў я гэта вось чаму... Нездарма кажуць, што і добры прыклад заразлівы. Праз 50 гадоў у Архангельскім абласным выдавецтве (сёння, зразумела, гэта Расійская Федэрацыя) выйшла кніга Аляксандра Міронава «Чукоцкія навелы». Дарэчы, гэта было ўжо другое яе выданне. Папярэдняе пабачыла свет двума гадамі раней. Малады аўтар, якому яшчэ не споўнілася і 30 гадоў, паспяшаўся падзяліцца сваёй радасцю з Янкам Маўрам. У лісце падзякаваў яму і за падтрымку.

Іван Міхайлавіч, віншуючы свайго вучня з чарговым поспехам, заўважыў, што так і павінна быць. Старэйшы і больш вопытны мусіць клапаціцца пра маладзейшага. У якасці прыкладу і раскажаў пра тое, як некалі Леў Талстой надаў упэўненасці Рамэну Ралану. Даведаўшыся пра гэта, аўтар «Чукоцкіх навел» і сам узяўся пайсці такім шляхам.

Задуманае трымаў у сакрэце, ні з кім не дзяліўся. Абавязкова знойдзецца ахвотны адгаварыць ад такой задумы. Успрымучь гэта не інакш як авантуру. Хто ты такі, каб трывожыць сусветна вядомага французскага пісьменніка? У 1915 годзе Рамэн Ралан стаў лаўрэатам Нобелеўскай прэміі. Нават не за нейкі канкрэтны твор, што само па сабе вельмі ганарова. Атрымаў яе «За высокі ідэалізм літаратурных твораў, за спагаду і любоў да ісціны». А тут нейкі Аляксандр Міронаў не толькі ліст шле, але і сваю кнігу.

Міналі тыдні... Спадзяванняў на адказ становілася ўсё менш і менш. І раптам паштальён прыносіць канверт з тоўстай паперы. Раскрыў яго Аляксандр, а ў ім фотаздымак Рамэна Ралана. На звароце яго тэкст, напісаны ад рукі. У перакладзе на беларускую мову ён гучаў так: «Дзякую, дарагі Аляксандр Міронаў, за

Ваш ліст і Вашу кніжачку... Жадаю Вам добрай працы... Заўсёды імкніцеся спалучаць Ваша пісьменніцкае рамяство з іншай практычнай ці сацыяльнай дзейнасцю... Сардэчна Ваш Рамэн Ралан».

Цікава, як нечакана з'ядналіся лёсы Рамэна Ралана, Янкі Маўра і Аляксандра Міронава? І ўвогуле, хто ён, гэты Міронаў? Малодшае пакаленне чытачоў, бадай, і не чула пра яго. А гэта ж вядомы беларускі пісьменнік, які пісаў па-руску. Нарадзіўся ў Оршы. Бацька яго, Яўген Мікітавіч, працаваў на чыгунцы. Маці, Кацярына Эдуардаўна, захаплялася тэатрам, была артысткай мясцовага аматарскага тэатра. Пасля пераезду ў Мінск служыла ў тэатры імя Янкі Купалы.

У канцы 20-х гадоў мінулага стагоддзя Саша Міронаў вучыўся ў Мінскай сямігадовай школе імя Чарвякова. Гісторыю і геаграфію ў ёй выкладаў Іван Фёдараў, які, стаўшы пісьменнікам, узяў сабе псеўданім Янка Маўр. Ён з'яўляўся адным з нямногіх настаўнікаў, якія стараліся, каб іх выхаванцы не толькі старанна вучыліся, але і раслі шчырымі, сумленнымі.

А час ведама які быў. Тысячы людзей не маглі знайсці работы. Пасля заканчэння сямігодкі няпростае пытанне — што рабіць далей? — паўстала і перад Аляксандрам Міронавым. Па вечарах хадзіў на агульнаадукацыйныя курсы. Але ж у сям'і перабіваліся з капейкі на капейку. Бацька памёр у 1924 годзе, маці зарабляла мала. Па-свойму выказаў пратэст супраць такой несправядлівасці. У той час моднымі былі «талстоўкі». Узяў старую сястрыну сукенку, падрэзаў крыху. Апануў на сябе і падперазаўся.

Іван Міхайлавіч супакоіў яго, узяўся дапамагчы. Пайшоў на біржу працы. Пагаварыў з яе загадчыкам. Аляксандра Міронава ўзялі чорнарабочым па падносіцы цэгля — за горадам будавалася абсерваторыя. А праз колькі часу атрымаў работу ў ліцэйным цэху тагачаснага завода «Энергія».

У 1970 годзе ў Аляксандра Яўгенавіча выйшла кніга «Дзед Маўр» з падзаглаўкам «аповесць-ўспамін». У ёй паўстае прывабны вобраз чужоўнага настаўніка Івана Фёдарова і не менш чужоўнага пісьменніка Янкі Маўра, аднаго з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры. У 1983-м была перавыдадзена. Такі шчаслівы лёс і некаторых іншых твораў Аляксандра Міронава.

У кнізе «Дзед Маўр» прысутнічаюць і асобныя штрыхі з лёсу яе аўтара, які, дзякуючы ўвазе і падтрымцы свайго настаўніка, не толькі выбраў правільную жыццёвую дарогу, але і стаў пісьменнікам. А яшчэ яны, людзі розных пакаленняў, нягледзячы на значную розніцу ва ўзросце, пасябравалі.

Аляксандр Яўгенавіч шмат памяняў прафесій. Працаваў і ў Мінску, і ў Магілёве... У газеце «Зорька» быў рэпарцёрам.

Аднак вабілі яго далёкія дарогі, нязвезданыя краіны. Тое, пра што нямала чуў яшчэ на ўроках геаграфіі. Прыпамінаў і няўдалы ўцёк у маленстве з сябрам ажно... у Амерыку. Да ўсяго прачытаў кнігу «У краіне райскай птушкі», на вокладцы якой стаяла загадкавае прозвішча — Янка Маўр. Прачытаў і здагадаўся, што нікі ён не іншаземец. Ды і імя Янка пра гэта сведчыць. Яшчэ больш здзівіўся, калі даведаўся, што яе напісаў яго любімы настаўнік.

Акрылены рамантыкай, паехаў Аляксандр Міронаў у далёкі Архангельск. Уладкаваўся матросам другога класа на ледакольні пароход «Малыгін». Зноў як бы стаў чорнарабочым. Хоць так песімістычна падумалася толькі адразу, калі сутыкнуўся з далёка не лёгкай паўсядзённай працай. Пазней жа зразумеў, што ў жыцці выбраў якраз тую сцяжыну, якая дапамагла стаць пісьменнікам. Згадваючы перажытае, у кнізе «Дзед Маўр» пра пачатак сваёй марской біяграфіі пісаў так:

«...Лютыскі паход с «Малыгінам» у горла Белага мора на зверабой.

...Трохмесячны, без перапынкаў у межных партах, паход на «Валадарскім» з Архангельска ва Уладзівасток па Атлантычным, Індыйскім і Ціхім акіянах.

...І экспедыцыя «Чалюскіна» з захаду на ўсход па ўсім Вялікім Паўночным марскім шляху, якая з-за гібелі судна расцягнулася амаль на год».

У гады Вялікай Айчыннай вайны былі і паходы на караблях Паўночнага ваенна-марскога флоту. Добра памятаў напамін свайго колішняга настаўніка, які ў час прыезду на радзіму падарыў яму раман «Амок» з надпісам: «Матросу Сашку Міронаву ад боцмана Янкі Маўра». Наказ гэты стаў дэвізам усяго далейшага жыцця Аляксандра Яўгенавіча: убачанае запісваць, занатоўваць. Няважна, што спачатку гэта падасца, магчыма, лішнім. Праз гады ўражання, перажытае абавязкова спатрэбіцца.

Пазней перагледзеў ранейшыя запісы, многае дапоўніў. Так з'явілася дакументальная аповесць «Лядовая Адысея». У ёй раскажаў пра легендарнае плаванне ледакола «Чалюскін». Многія ўдзельнікі яго былі адзначаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі. Аляксандр Міронаў за праяўленую мужнасць атрымаў ордэн Чырвонай Зоркі. Па гарачых слядах гэтай марской эпопеі раскажаў у матэрыялах, змешчаных у шасці нумарах газеты «Комсомольская правда». Пад назвай «Паход «Чалюскіна»» яны ў 1935 годзе выйшлі ў Архангельску асобнай кнігай. Трыма гадамі раней пабачыў свет дэбютны зборнік апавяданняў «Марскія будні». На той час аўтару яго было толькі 22 гады.

17 гадоў пражыў у Архангельску. Працаваў у рэдакцыях газеты «Правда Севера», «Моряк Севера», «Северная вахта». Шмат пісаў як прэзаік. Аднак

паспрабаваў свае творчыя мажлівасці ў галіне драматургіі. Спектакль па яго п'есе «Смерць за смерць» у 1941—1942 гадах з поспехам ішоў у Архангельскім вялікім тэатры. Напісаў і песні «Пехацінцы ў бескарыжках», «Беламорская» і іншыя. Іх выконваў ансамбль Архангельскага Дома ваенна-марскога флоту, а таксама калектывы мастацкай самадзейнасці.

Усяго на мастакоўскім рахунку Аляксандра Міронава не адзін дзясятка кніг. Выходзілі яны не толькі ў Архангельску, Мінску, але і ў Маскве, іншых гарадах. Яго апавяданні, аповесці, раманы расказваюць аб людзях, якія прысвяцілі сябе нялёгкай і суровай марской службе. Аляксандр Яўгенавіч ствараў праўдзівыя характары моцных і валявых літаратурных герояў. Былі сярод іх і тыя, хто меў прататыпаў. Але найчасцей гэта персанажы абагульненыя. У асобных выпадках нешта браў і з асабістай біяграфіі. Балазе, было што ўспомніць. З уласнага досведу ведаў, як суровыя жыццёвыя абставіны яшчэ больш загартуюць людзей.

У яго кнігах нямала і рамантыкі. Аднак не кніжнай, якая так далёкая ад сапраўднага жыцця, а рамантыкі сапраўднай, што патрабуе ад кожнага найбольш поўнага выяўлення сваіх якасцей — чыста чалавечых, дзелавых, грамадзянскіх. Яго творы адрасаваны людзям розных узростаў і прафесій. Ды будзе праўдзівым сказаць, што яны вельмі цікавыя і школьнікам. Тым, хто, як і ў свой час Сашка Міронаў, марыць аб незвычайным, гераічным, аб неадкрытых землях, далёкіх краінах.

Гераічнага ж, рамантычнага ў кнігах Аляксандра Міронава шмат. Асабліва ў раманах «Караблі выходзяць у акіяны» і «Толькі мора наўкола», аповесці «Праз тысячу смярцей». Спецыяльна ж юным чытачам адрасаваў кнігі «Гэта твае сябры», што выйшла ў Сімферопалі; «На акіянскіх дарогах», «Сцяг карабля» і іншыя.

Ахвотна працаваў і над мемуарамі «Бывалых людзей». Дапамагаў ім — учараннім ваенным, партызанам — сістэматызаваць свае багатыя жыццёвыя назіранні. Выбіраць з іх самае важнае, што варта ўвагі. Так у выдавецтве «Беларусь» з'яўляліся кнігі, на якіх пазначалася: «Літаратурны запіс Аляксандра Міронава» ці «Літаратурная апрацоўка Аляксандра Міронава».

Вядомы Аляксандр Яўгенавіч і як перакладчык. Па-руску пераўвасобіў некаторыя творы Ільі Гурскага, Паўла Кавалёва, Алеся Стаховіча і іншых беларускіх пісьменнікаў. Але асаблівае задавальненне меў, перакладаючы аповесць «Палескія рабінзоны» і раман «Амок» Янкі Маўра. Гэта было не толькі яшчэ адно далучэнне да творчасці таго, хто нямаў паспрыяў нараджэнню яго як пісьменніка, але і тая творчая асалода, што напаўняе цябе, калі ўважаўся, як ніколі дагэтуль, перачытваеш напісанае тым, хто табе асабліва падабаецца. Адна-часова і адказнасць, каб той, хто не ведае беларускае мовы, адчуў усю непаўторнасць прамоўленага на ёй.

У душы ж назаўсёды застаўся марак. Да яго добра падыходзілі словы са знакамітай песні «Старосьць меня дома не застанет». Хіба што з некаторым удакладненнем. Маючы кватэру ў Мінску, пераважна жыў у Кактэбелі, дзе прыдбаў дом. Завязшаў пасля смерці развешч свой прах над Чорным морам. Што і зрабілі пасля таго, як 15 снежня 1992 года пайшоў у вечнасць.

Барыс СІДАРЭНКА

Таямніца, якой не ўнікнуць

На сталя ляжыць кніжка з невялічкай апавесцю Андрэя Федарэнкі: не ману-ментальны, бліскучы фаліант. Выйшла з друку ў далёкім 2012 годзе ў выдавецтве «Беларусь», але ці змяніліся за гэты час праблемы, з якімі сутыкаюцца вяскоўцы?

Вёска...
Колькі пра яе напісана ў беларускай літаратуры! Напісана па-рознаму — у меру таленавітасці аўтара: з любоўю, замілаваннем, настальгіяй, рэалістычна-востра (напрыклад, Кулакоўскім у «Дабрасельцах», пасля публікацыі якіх аўтар пазбавіўся пасады галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць»)… Словам, розныя ёсць вёскі, але пра такую, федарэнкаўскую, чытаць не даводзілася.

Сюжэт незаймальны, а як для інтэлектуалаў — і нецікавы. Студэнта-другакурсніка Антона Васкевіча перад зімой сесіяй выганяюць з інстытута. Ішоў 1990 год. Гарбачоўская адліга.

Праз Антона, чалавека вёскі, яго светапогляд, паказваецца прырода, побыт. Нічога незвычайнага: класічны сюжэт, чысцюткая беларуская мова, дзе-нідзе ў зносах паляшукі дзялекты, якія ўдала ўпісваюцца ў мастацкую тканіну твора.

Але чым бліжэй знаёмішся з апавесцю, тым мацней ахінае не толькі атмасфера вёскі, але і адчуванне шчырасці, даверлівасці да кожнай старонкі, кожнага слова аўтара, да маці Антона, да Пульсы, да школьніцы Наташы. Такая адкрытасць душы, манера пісьма, такія дзіцячы наіў ашаламляе... Прымушае чытача давяраць аўтару, кожнаму яго слову, кожнай мастацкай дэталі. Міжволі ўспамінаецца Васіль Шукшын...

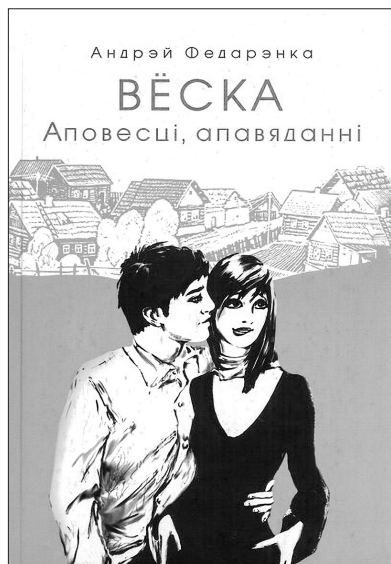
Калі ўлічыць, што мова Федарэнкі філігранная, стральцоўская, калі ўспомніць, што ўсе класікі літаратуры — і нашы, і расійскія, і замежныя — незалежна ад узросту з першага сказа лавілі свой даверлівы гук, мелодыю пісьма, можна толькі дзівіцца самабытнасці творчасці аўтара.

«Антон падышоў да акна.
А я нічога не пакідаю! Жыццё — вось яно: рука, цыгарэта, снег, наліплы на акацыях, чорны плот, крывыя веснічкі... Яму хацелася любіць гэты адліжны туман і плот, і прыцемак, які запанаваў на двары, і асабліва тут, у бібліятэцы, на кутках, хацелася любіць гэтыя кнігі і іх аўтараў...»

Але не спяшайцеся радавацца!
У тым і ўнікальнасць творчага почырку Федарэнкі, што за паэтычным рамантаваным бачаннем вёскі ў яго творы хаваецца сутнасць жыцця людзей увогуле. Пры неабходнасці аўтар піша іначай, па-бунінску суха, жорстка, дакументальна.

За дзесяць гадоў пасля выхаду апавесці з друку змянілася жыццё ў вёсцы, яго рытм, зніклі коні і калёсы, з'явілася новая тэхніка, але ж сутнасць вясковага бытавання засталася. Больш за тое, нейкая размагнічанасць, расхлябанасць з'явілася ў людзей. Хлеб і да хлеба можна дастаць за грошы з магазіна ці з аўталаўкі. Навошта рваць жываты?

Раскручваецца махавік жыццёвых праблем галоўнага героя. Як і ўсё ў жыцці — нават намеры чалавека зацягваюцца і засмоктаюцца побытаваасцю. Першы заказ, з якім сутыкаецца герой, працуючы

ў бібліятэцы, — «Яма» Купрына. «Яму» жадаюць ведаць і трактарыст, і школьніца Наташа. «Яма» для іх — штосьці недаступна-грэшнае, што хочацца спазнаць.

Памалу, старонка за старонкай, перад намі вымалёўваецца вобраз не купрынскай «Ямы», а іншай... І не толькі беларускай, а паўсюднай, пра якую асмеліўся напісаць Купрын у «Молаху»...

Ва ўсе часы вёска была «працоўным і людскім рэсурсам». Вялікія будоўлі неабсяжнай краіны, прагрэс, войны качалі

людзей з вёскі — хваля за хваляю. У армію. На знакамітую цаліну, на шахты Данеччыны, на ўральскія заводы...

Калі аналізаваць падрабязна жыццё вясковага людзі, робіцца жахліва ад купрынскага «Молаха»... Гадамі, дзесяцігоддзямі вымывалася з вёскі больш-менш духоўнае: звычкі, традыцыі, калектывізм, сяброўства. Што засталася? Засталіся тэлевізар, салодкія бяздумныя відовішчы, ток-шоу з хахмачамі-вядучымі. Духоўнасць і маральнасць апускаецца да публічнай аголенасці, да сучаснага мата, які гучыць з экрану, з тэатральных сцэн, на вуліцы, з жаночых вуснаў.

Чытаючы апавесць, бачыш, як лёгка і хутка чалавек мірыцца з асяроддзем. Антон і сам не прыкмячае, што ўцягваецца ў вясковы п'янік. Трэба прызнаць сумленнасць паказу жыцця аўтарам. Не толькі п'янік, але нават і каханне да вясковай сямікласніцы, набокаўскай «Лаліты», не ратуе Антона ад маральнага падзення. Не ратуе і кнігі...

Свет пры бліжэйшым разглядзе размываецца... Размываецца ўсё неакрэсленасцю, зыбкасцю...

Дзе, у чым шукаць апірышча для чалавека? І не Антона, а ўвогуле чалавека? Пытанне вечнае, і вырашаць яго трэба самім людзям. У Антона ёсць падтрымка ад малаадукаванай маці-прыбіральшчыцы. Яна, бадай, адзіная, хто можа ўратаваць Антона. Нават былыя сябры спакойна назіраюць за маральнай дэградацыяй прыцеля. У гэтай сітуацыі іх парадны нагадваюць парадны фізічна хвораму чалавеку заняцця фізкультурай ці бегам.

Васкевічу ўсяго толькі дваццаць адзін год. Свет перад ім размыты, салодкі і зваблівы, поўны спакусы. І гэтак лёгка згубіць галаву, сарвацца ў прорву, не думаючы пра жыццё — доўгі ланцуг надзей і будучых расчараванняў.

У гэтыя гады патрэбна маральная падтрымка з боку людзей пажылых. Такой падтрымкай з'яўляецца радня, сватаўства — знаёмства з будучай сям'ёй. У Савецкім Саюзе афіцыйнай прапагандай высмейвалася культура сватаўства; шлюбныя заключаліся хутка і таксама хутка разліталіся па розных прычынах. І няшчасці множыліся!

Але гэта тэма асобная... Як і асобная тэма Лаліты — Наташы-сямікласніцы.

Леў Талстой пісаў, што на працягу жыцця чалавек мяняецца некалькі разоў. Можна, гэта і так. Але адно можна сказаць дакладна, што смерць блізкага чалавека, ды і не блізкага, увогуле смерць — вялікая падзея, і яна змушае зірнуць на сябе, на свой унутраны свет зусім іначай. У такіх сітуацыях многія становяцца вернікамі многія — атэістамі. Смерць адкрывае іншае разуменне сябе і свету.

Смерць аднагодка «б'е» Антона загадкава. Ён сталее на некалькі гадоў. Прыходзіць разуменне таямнічасці жыцця — нікчэмнасці і мізэрнасці многіх памкненняў, над якімі ў любы момант хтосьці гаспадарыць.

Сутыкненне з гэтым кімсьці для Антона — таямніца. Герой разумее, што трэба шукаць выйсце з тупіковасці, у якую сябе загнаў.

У апавесці 135 старонак, а ўражанне — нібыта цэлае жыццё пражываеш з галоўным героем, з вёскай.

«Бяда ў тым, што ён едзе, а матка, Пульс, вёска, застаюцца. Нейкая несправядлівасць, нейкая страшная тайна. Антону ўспомніліся матчыны словы: «Прайшла жыццё так — цыфу! — рваліся, рваліся, рвалі жылы і ўсё без толку!».

Быццам вёска была ідалам, Молахам, і людзі нараджаліся, клалі на алтар гэтага Молаха пакаленне за пакаленнем усе сілы, радасці, жыццё сваё, самі не ведаючы навошта, дзеля каго. Апошнія развагі Антона гучаць нейкай малітоўнасцю, звернутаю да вёскі, да звыкллага нам жыцця.

«...Буду ў горадзе вучыцца, пісаць рэфераты, пісаць курсавыя, піць гарэлку, гуляць, ездзіць ў метро, на таксоўках, разважаць пра лёс Беларусі, спрачацца пра Борхеса і Чэхава, а матка будзе ўздыхаць цёмнымі вечарамі і глядзець па тэлевізары рэкламу, а Пульс будзе сядзець каля грубкі і глядзець перад сабою, успамінаючы Новы год. А Ручка, вярнуўшыся з ЛТП, нап'ецца і прыйдзе ў бібліятэку прасіць «Яму» Купрына, а Валер будзе ляжаць пад акацыямі там жа, дзе Ірэнін бацька, а Надзя-паштальёнка будзе насіць мае рэдкія два-тры словы пісьма, а...»

Шчыmlівая да болю класічная філасофская апавесць. І так у ёй мала лішніх слоў, а столькі думак!

Васіль ПІГЕВІЧ

Што сказаць пісьменніку і свету?

Сёлета ў выдавецтве «Каўчэг» выйшаў зборнік **Спісменніка і публіцыста Віталія Кірпічэнкі. У кнігу, якую з упэўненасцю можна назваць мастацка-публіцыстычнай, хоць другі складнік пераважае, увайшлі нарысы, артыкулы, апавяданні і нататкі.**

Некаторыя матывы ўжо сустракаліся ў папярэдніх спробах аўтара, у прыватнасці «Над акенцам месяца» і «За доляй». Асобныя часткі з мінулых выкарыстоўваюцца і ў гэтым выданні. У змесце, дарэчы, тэксты не раздзелены згодна з чаканай класіфікацыяй (на старонках выдзелены толькі апавяданні). Магчыма, таму, што сутнасці гэта б не змяніла: творы аб'яднаны тэматычна. Напрыклад, значную частку кнігі заняла тэма паляўніцтва.

У дадзеным выпадку біяграфія Віталія Кірпічэнкі мае істотнае значэнне, бо аўтар піша выключна пра сябе і свой вопыт. Усё — і нараджэнне ў Іркуцкай вобласці, і служба ў Ваенна-паветраных сілах, і ўдзел у ліквідацыі наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС — важна для ўспрымання патэнцыяльным чытачом вобраза галоўнага героя-творцы. А ён найперш верны сваім прынцыпам, якія дэталіруюць на першай жа старонцы (а ў зборніку іх амаль 480) назваць сучасную краіну «Белоруссией» (хоць потым і выпраўляецца).

У гэтым жа тэксце пад назвай «Беларусы Сібіры», які пачынаецца даволі лірычным эпізодам — паездкай у цягніку з Мінска ў далёкі Іркуцк, апавядальнік пасля сустрэчы з цыганами без усялякіх перадумоў прапануе чытачу развагі пра наркатыкі і робіць абсалютна непрымальную для большасці спецыялістаў па гэтай праблеме выснову: неўладакаванасць, адсутнасць справы па жыцці — залог таго, што чалавек стане залежным ад алкаголю ці наркатыкаў. Выйсць ж герой бачыць у абстрактнай дзяржаўнай праграме па выхаванні дастойнага грамадзяніна. Можна толькі здагадвацца, на што яна будзе абапірацца і ці стане паспяховай, бо гэтую думку аўтар не развівае, а спрабуе тлумачыць прадуматае стаўлен-

не беларусаў і рускіх да цыган, пэўным чынам абараняе іх.

Чытач павінен быць падрыхтаваны да высокага пафасу, якім напоўнены зборнік, пагарды да грамадства. Аўтар піша, што маральнасць — паняцце ўстарэлае, на сцэне зараз панаванне спрытных «людишек» ад мастацтва, а шматглыбінную газету чытаюць пераважна тыя, каго цікавіць, як зацяжарала адна з «Татушак». Нават у гэтым пераліку назіраецца пэўная адарванасць ад сучаснасці — некаторыя тэксты напісаны 20 гадоў таму, іх неабходнасць сённяшняй аўдыторыі выклікае сумненне. А вось так герой разважае пра паняцце згубленай велічы: «Пад язджаем да сталіцы некалі вялікай дзяржавы — Масквы. Не чуваць, як гэта было зусім нядаўна, у ганьбаваны крыкунамі савецкі час, бравура на марша «Утро красит нежным светом стены древнего Кремля» ці іншага падобнага, што стварае добры настрой і радасць ад адчування велічы краіны і тваёй, натуральна, велічы». Матыву шкадавання гучыць і ў іншых тэкстах з красамовнымі назвамі: «Герой Савецкага Саюза і Расіі», «Армія, змена пакаленняў і традыцыі», «Армія і ўлада на сучасным этапе», «Пісьменнік і час»...

У творы «Падарожжа з Масквы ў Бішкек» апавядальнік спрабуе адказаць на вечнае пытанне «што рабіць?», няхай яно тычыцца даволі праявінай, хоць і важнай тэмы выканання закона. І гэта адна з найцікавейшых частак выдання Віталія Кірпічэнкі. Увогуле, высновы пісьменніка і публіцыста, што тычацца законаў, выглядаюць найбольш выйгрышна: тут крыху больш сумненняў, меней бясспрэчных высноў, чым у тэкстах на іншую тэму. Так ці інакш, аўтар не баіцца падводзіць вынікі, прапаноўваць прагнозы, што ў кнізе такога тыпу вельмі дарэчы, аднак часта выйсце з той ці іншай сітуацыі

знаходзіць у вяртанні да пэўных асноў Савецкага Саюза — такіх, якімі яны ба чацця герою.

Вартасць выдання — у перадачы гісторыі розных людзей, апісаннях далніх мясцін, у прыватнасці Сібіры. З неабходнымі ў гэтай справе дэталіямі аўтар, быццам гісторык, разважае пра падзеі мінулых стагоддзяў, часам нават празмерна падрабязна. Расказваючы, напрыклад, пра Вялікую Айчынную вайну, ён пералічвае страты вёскі Тургенеўкі, згадвае прозвішчы многіх загінулых, а таксама тых, хто ваяваў на тэрыторыі сучаснай Беларусі: імёны, даты нараджэння і смерці... У зборніку такога аб'ёму гэтыя звесткі, а таксама іншыя, больш скойныя, губляюцца сярод іншых згаданых падзей і разважанняў Віталія Кірпічэнкі.

Дарэчы, якімі аўтар бачыць літаратурнае поле і ролю крытыкі, можна зразумець дзякуючы наступнай цытаце, што не мае патрэбы ў каментарыі: «Часта крытыку падмяняюць карэктарскай працай, то-бок работай над памылкамі. Вось і атрымліваецца, грабемся, як куры на гнявой кучы, што шукаем, што сказаць хочам пісьменніку і свету, самі не ведаем толкам. А без крытыкі нам далёка не паехаць. Не выгнаць нам са старонак баявых хлопцаў з аўтаматамі і кулямётамі, не стрэсіць з раскошных пасцеляў красунь, будзем запаяўняць макулатурай да столі склады і, галоўнае, будзем працягваць разбэшчваць пакаленне за пакаленнем». Увогуле, Віталь Кірпічэнка схільны лічыць, што праца сучасных крытыкаў, прынамсі расійскіх, — самалюбаванне пісьменнасцю, маўляў, за іх мудрагелістымі выразамі не зразумела, што яны хацелі сказаць пра твор і пісьменніка. Здаецца, у гэтым невялічкім тэксце ўсё празрыста.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«Імёны іх золатам ззяюць...»

Назва кнігі Уладзіміра Цануніна «Каму патрэбна памяць аб вайне», што сёлета пабачыла свет у Маладзечне (друкарня «Перамога»), перагукаецца з назвай вядомай савецкай песні «Хотят ли русские войны» і з’яўляецца адначасова пытаннем, хоць і без пыталніка ў канцы, і, несумненна, адказам. Беларусы, якія неаднаразова зведалі ўсе жахі акупацыі на ўласнай тэрыторыі, што пры кожнай вайне становілася арэнай баявых дзеянняў, несумненна, сто і тысяч разоў скажучь сваё непакіснае: «Гэтая памяць патрэбна нам», нашым дзецям, унукам, праўнукам і будучым пакаленням. Не сакрэт, памяць аб вайне трэба для таго, каб, жывучы пад мірным небам, ніколі не забываць пра тых, хто са зброяй у руках, не шкадуючы свайго жыцця, бараніў нашу Бацькаўшчыну.

«Колькі войн маленькіх і вялікіх // Бачыў край мой родны за вякі?» — задаецца пытаннем аўтар і сам жа пералічвае прышэльцаў-агрэсараў на нашу зямлю:

*Вікінгі, татары, немцы, шведы,
Потым дзве сусветныя вайны.
Незлічоны спіс ахвяр і бедаў
Назаўжды пакінулі яны.*

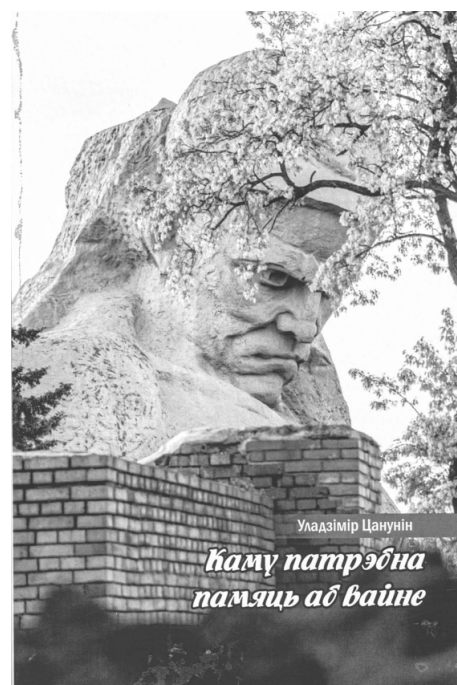
Гэта як бы абагулены ўступ да расповеду пра кожную з войнаў на беларускай зямлі, пачынаючы «З глыбінь сівых вякоў суровых» (менавіта так называецца першы раздзел кнігі), з якіх «Курганы нас гукаюць былінамі», «А пад зямлёй у глыбіні // Іржой пабітыя даспехі // Падрагавалі карані».

У другім раздзеле, «Забытая вайна», — вершы пра Першую сусветную, калі «У небе ў вышыні аэрапланы // Бурчалі пад фанернаю бранёй» і дзе па сёння «Асколкі снарадаў вясной ручаіна // Вадой вымывае з пяску. // З параненым целам старая хваіна // Самотна стаіць убаку». Праўда, не магу пагадзіцца з аўтарам, што яна «забытая» — лепш сказаць, што гэтая вайна, як, між іншым, і Другая сусветная, проста радзей згадваецца ў сённяшніх рэаліях.

Пра апошнюю мы часцей гаворым як пра Вялікую Айчынную, бо яна раз-

гортвалася на нашай савецкай зямлі, бараніць якую ўзняўся ўвесь народ: хто на фронце, а хто ў партызанах і падполлі. Пра гэта — раздзел «Кожны трэці». Назва яго цалкам апраўданая, бо менавіта «Кожны трэці наш беларус // У зямельцы сырой ляжыць», загінуўшы ад рук фашысцкіх захопнікаў і іх памагатых. І што асабліва балюча: сярод іх — старыя, жанчыны і дзеці, расстраляныя і спаленыя ў акупаваных вёсках, сімвалам якіх стала Хатынь. Несціханым болем і горыччу прасякнуты вершы «Самы доўгі дзень», «Абпаленае дзяцінства», «Даліна смерці», «Слёзы», «Аргенцінскае танга», «Нахцігаль», «Дняпроўскі лёд», «Брод», «За пяць хвілін...».

Так, у вершы «Апошні бой» паэт распавядае, як 9 мая, калі ўжо была абвешчана перамога, салдацкай роце неабходна было выбіць апошніх фашыстаў, што заселі ў пражскім Крамлі. «Разгублены ротны // Перад строем вайсковым на пражскай ускраіне // У атаку апошнюю добраахвотна // Прапаноўваў пайсці толькі самым адчайным. // Не загадам, а просьбай здаваліся словы, // Штурм пасля Перамогі — нялёгка мэта! <...> Хоць і ведалі

ўсе, чым закончыцца гэта, <...> Крок апошні наперад адмералі ногі».

Аўтар у пераважнай большасці твораў пазбягае адкрытых ваенных баталій, а калі і паказвае іх, то праз успаміны былых франтавікоў ужо ў пасляваенны час («Ветэраны», «Сын за бацьку», «Духавы аркестр», «Молах сонечнага лета», «Фотаздымак», «Перапіска», «Лысая гара», «Мост»). Паэт болей распавядае пра чалавечыя лёсы на вайне і з гонарам заяўляе: «Мы — маленькі, але вельмі горды народ! // Не паставіш нас на калені».

Не пакідае Уладзімір Цанунін сваіх герояў сам-насам, а прасочвае іх лёсы і пасля перамогі. А яны былі не меней цяжкімі і складанымі, пра што сведчыць да болю шчыmlівая балада «Падатак», калі «Няведама, з чые віны, //

Ці гэта “сталінская рыса”, // Патрапіў дзед пасля вайны // Ў “аднаасобніцкія спісы”. <...> Дзед быў павінен здаць у час // Паўцэнтнера дзяржаве мяса, // А ён і сам не еў каўбас, // Перабіваўся хлебам з квасам». І вось, зайшоўшы ў сельсавет, ён кінуў старшыні на стол дзве пахаронкі на сыноў і сказаў пра кураным хрыпатым басам: «Падатак я дзяржаве здаў. // Вось тут цэнтнер жывога мяса».

Не абмінуў Уладзімір Цанунін увагай і афганскую вайну, якая, хоць і вялася за тысячы кіламетраў ад Беларусі, але колькі цынкавых трун з целама нашых загінулых байцоў-беларусаў было дастаўлена з тае азіяцкай краіны! «Не верне матулям сыночкаў з нябыту // Суровы, бязрадасны лёс. // Імёны іх золатам ззяюць на плітах // На Востраве слёз».

Завяршаецца ж кніга раздзелам, назва якога стала і назвай усёй кнігі. Аўтар пытаецца:

*Каму патрэбна памяць аб вайне?
Няўжо не зразумела гэта свету,
Што застаецца мір заўжды ў цане,
І гора нам, калі забудзем гэта.*

Сёння, калі ваеншчына ў многіх краінах Заходняй Еўропы зноў падымае галовы, калі многія палітыкі заходніх еўрапейскіх дзяржаў, ці, як іх называюць, краінах ЕС, не хаваючыся, адкрыта скажаюць праўду пра ход Другой сусветнай вайны і ролю ў ёй Савецкага Саюза, усялякімі сродкамі імкнуцца перапісаць саму гісторыю, словы паэта гучаць надзвычай актуальна. І сваімі паэтычнымі радкамі ён робіць важны ўнёсак, не пабаюся гэтых высокіх слоў, у змаганне за душы і розумы сучасных падлеткаў і моладзі.

Анатоль ЗЭКАЎ

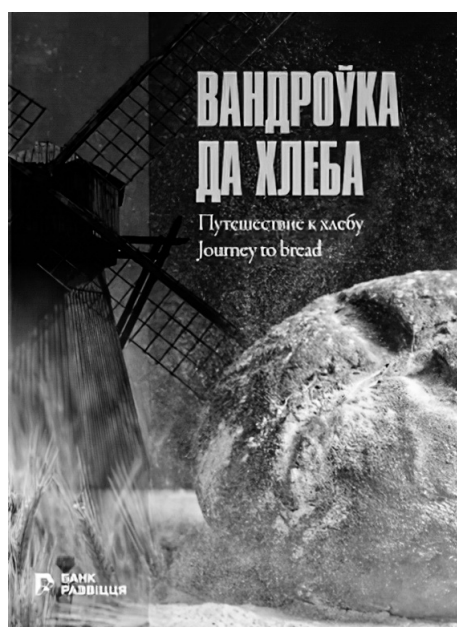
Гід па хлебным туры Беларусі

У выдавецтве «Чатыры чвэрці» пабачыла свет новая кніга-альбом «Вандроўка да хлеба». Гэта сёмы выпуск серыі «Культурная спадчына Беларусі», які выходзіць у межах аднайменнага праекта Банка развіцця Рэспублікі Беларусь і падпарадкаваны агульнай мэце — расказаць шырокаму колу чытачоў пра багатую культуру і традыцыі беларускага народа.

Уявіце сабе бохан свежага, духмянага хлеба з хрусткай скарыначкай. Ён пахне мёдам, жытнёвым полем, роднай зямлёй. Адразуеш ад гэтага бохана лусту — і адчуваеш, як ён дзеліцца з табой сваім унутраным цяплом. З даўніх часоў ва ўсіх народаў хлеб лічыўся святыняй. Нашы продкі ў маленькае зернейка ўклалі столькі веры і жыццёвай мудрасці, што яго таямніца і сёння здаецца нам магічнай. Задумацца толькі, які складаны, працаёмкі шлях праходзіць зярнятка, каб стаць духмяным хлебам...

Разгарнуўшы багата ілюстраванае выданне, адчуўшы пах кожнай старонкі, водар Яго Вялікасці Хлеба, багацце колераў і фарбаў фотаздымакаў, хочацца адправіцца ў падарожжа — у шлях да спазнання культуры хлебапачэння. Займальная «Вандроўка...» прапаноўвае чытачу агунацца ў гісторыю, зазірнуць у сучасныя музеі хлеба, пякарні, хлебазаводы, рэстараны нацыянальнай кухні, завітаць у госці да хлебапёкаў — носьбітаў і пераемнікаў старажытных традыцый.

Шмат стагоддзяў хлеб быў і застаецца галоўнай ежай беларусаў. Сучасны жыхар

Сінявокай за дзень з’ядае ў сярэднім каля 160 грамаў хлеба. Хлеб суправаджаў у дарозе, на працы, на святах, на вайне. У цяжкую хвіліну апошні яго кавалак дзялілі на ўсіх. Паважлівае стаўленне да хлеба з’яўляецца неад’емнай часткай нашай нацыянальнай культуры.

«Сонца ўзнямаецца над далягладям і пачынае заліваць зямлю сваім яркім святлом. Пад яго промнямі наліваецца сокам і выпявае бурштынавае зерне», — так пачынаецца шлях ад зярнятка да хлеба. Працэс вырошчвання і вырабу хлеба нашы продкі надзялялі значным сімвалічным зместам. Шмат намаганняў трэба было прыкласці, каб атрымаць тое

першае збожжа з некалькімі зярняткамі замест коласа, а пазней каб вырабіць ступы, жорны ды спячы хлеб. Да таго ж зярнятка неаднаразова праводзіцца праз своеасаблівую «смерць»: спачатку здрабняецца, сціраецца ў жорнах, а затым ужо цестам трапляе ў полымя печы. І ўсе гэтыя «пакуты» — дзеля нараджэння хлеба.

У кнізе дакладна і падрабязна распавядаецца пра ўсе працэсы ў земляробчым цыкле: ворыва, сяўбу, аглядзіны нівы, жніво, зажынкi і дажынкi. Гэта падмацоўваецца багатымі, каларытнымі, яскравымі і маляўнічымі ілюстрацыямі. Акрамя таго, мы даведаемся пра прылады, што выкарыстоўваюцца для памолу зерня, пра віды мукі, посуд для замешвання цеста.

У «Вандроўцы...» цікава апісваецца месца хлеба ў рацыёне Радзівілаў — прадстаўнікоў аднаго з найбольш уплывовых магнацкіх родаў ВКЛ. З рэцэптаў радзівілаўскай кухні паходзіць адзін з найбольш ранніх кулінарных зборнікаў на тэрыторыі Усходняй Еўропы — «*Moda bardzo dobra smazenia różnych konfektów...*» («Мода вельмі добрая для прыгатавання розных кандытарскіх вырабаў...»). На думку даследчыкаў, рукапіс створаны ў 1686—1688 гг., а яго аўтарам быў нехта з прыдворных радзівілаўскіх кухараў. У зборніку налічваецца 363 рэцэпты і кулінарныя парады — міндалныя пончыкі, вішнёвы пірог, пернікі з цукрам, рускія пясочныя пернікі, іспанскія бісквіты і інш. Акрамя гэтага, у кнізе сустракаецца дзіўная для кулінарнай стравы назва Manus Christi (рука Хрыстова). Так называлі і правобраз сучасных цукерак, і хлебныя грэнкі з вялікай колькасцю цукру. Назва адсылае ў эпоху Сярэднявечча, калі

цукар успрымаўся як эфектыўны сродка ад многіх хвароб. Такім чынам, салодкія грэнкі павінны былі лекаваць хворых так, як лячыў Ісус, — накладаннем рук.

«Вандроўка да хлеба» дзеліцца з чытачом некаторымі ўнікальнымі рэцэптамі хлеба і пірагоў з радзівілаўскай кулінарнай кнігі. Таксама на старонках кнігі альбома размешчана мноства рэцэптаў ад носьбітаў і пераемнікаў традыцый хлебапачэння. Сярод іх — рэцэпты жытняга, пшанічнага, грачанага, крафтавага хлеба, якія можна паўтарыць у хатніх умовах. Да носьбітаў традыцый сучасных хлебапёкі едуць у самыя далёкія куткі, каб з «першых рук» занатаваць вопыт бабуль і дзядуль. Многія з іх, сапраўды захапіўшыся, вышукваюць унікальныя рэцэпты і радууюць смачным хлебам сваю сям’ю, а для некаторых гэты занятак стаў галоўнай справай жыцця.

Кніга-альбом напісана на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай, таму і замежны чытач мае цудоўную магчымасць даведацца пра важны элемент беларускай культуры. Многія іншаземцы ўпершыню знаёмяцца з традыцыйным чорным хлебам менавіта ў Беларусі і, расмакаваўшы яго, нават вязуць дадому ў якасці гасцінца.

«Вандроўка да хлеба» — сапраўдны падарунак для чытача, своеасаблівы навігатар для хлебнага тура па Беларусі. Яна зацікавіць кожнага, бо валодае пэўнай магіяй, што вабіць дакрануцца да святыні. Кожная старонка кнігі быццам насычана хлебным пахам. Пачытаўшы шматлікія рэцэпты хлебных вырабаў, з цікавасцю разгледзеўшы ілюстрацыі, так і хочацца агунацца ў дзіўнае царства хлебапачэння.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Віктар ШНІП
Балада Льва Клейнбарта
(15.10.1875—20.11.1950)

З лёдам ламаюцца сцэжкі, і крыгі
Глуха трашчаць і паўзуць на Няве.
Зноўку з Купалам гаворыш пра кнігі,
Пра Беларусь маладую. Жывеш

Сонцам, што ў вокны людзям заглянула
І асвятціла душу і жылло.
Помніш Капыль, шмат гадоў прамінула,
Толькі яго не прапала цяпло

З сэрца твайго, дзе любоў да Айчыны,
Як і Айчына, жыла і жыве.
Нібы кайданкі, ірвуцца ільдзіны —
Вольная воля ўскіпае ў Няве.

Вершы Купала чытае і марыць
Пра Беларусь, пра краіну, дзе жыць
Будзе народ і народ уладарыць
Будзе, не будзе на волі тужыць...

Прыдзеш дамоў, занатуюеш сустрэчу,
Небу прамовіш: «Купала прарок...»
І завясновіцца зоркамі вечар,
І ў мокрым снезе задыхае змрок.

Балада Еўсцігнея Міровіча
(10.08.1878—16.02.1952)

Ляталі над тэатрам матылі,
Як феерверку іскры залатыя.
З тэатра глядачы дамоў ішлі,
І ажывалі вуліцы начныя.

А ты на лаўцы ў скверыку сядзеў,
Паліў цыгарку і глядзеў на зоры,

Што плавалі ў фантанавай вадзе,
Нібы ў маленькім беларускім моры.

І ты шчаслівым быў, бо здолеў ты
Душою зразумець, што хочуць людзі,
Калі няблізка дзедавы сады
У кветках мёдных і ў пчаліным гудзе.

Тэатр мінскі, быццам родны дом,
Табе чужога Тут няма нічога.
І не крычыш: «Усё гары агнём!
Вярнуся ў Піцер, там тэатраў многа!»

Нядаўна гэта ўсё было й даўно.
Цяпер ты глядачом стаіш ля сцэны.
І прад вачыма час той, як кіно,
Дзе ты найверны служба Мельпамены.

Апошні раз «Паўлінку» ты глядзеў.
Дамоў вяртаешыся, глядзіш на зоры,
Што плаваюць на Свіслачы ў вадзе,
Якая ўсё цячэ й цячэ да мора.

Балада Эдуарда Ярашэвіча
(28.08.1937—6.10.1986)

Ты бачыў смерць. Ты жыў сярод балота.
Навокал міны і калючы дрот.
На чорных вышках дзюбы кулямётаў
Нацэлены ў людзей. Табе шэсць год.

І дзень пражыць не кожнаму ўдаецца.
Хваробы. Голад. Сакавіцкі снег.
Фронт прыбліжаецца. Зямля трасецца.
Наяве ўсё, а не ў жахлівым сне,
Які табе да смерці будзе сніцца...

Ты праз акно глядзіш на белы свет.
Па першым снезе да цябе сініца
Нясешіна скача і за ёю след
На снезе застаецца і знікае
Са снегам у траве, як у агні...

Ты пішаеш пра вайну, якую знаеш,
Якую перажыў... Твае ўсе дні
І творы ўсе жывуць з табою.
Яны тваё святло і вечны крыж.
І ты ляціш над роднаю зямлёю
І ад яе нікуды не зляціш...

Балада Несцера Сакалоўскага
(9.11.1902—13.11.1950)

Ты слухаеш музыку хваляў,
І слухае Нёман цябе.
Рака не спяшаецца ў далеч,
Бо ў далечы будзе ў журбе

Па хмарных дубах на пагорках,
Дзе ў кронах вандруюць вятры

І днююць анёлы і зоркі,
І мак свой таўкуць камары.

«Ой, Нёман, і песня, і слава
Народу майго і зямлі.
Магілаю ворагам цеснай
Не раз твае хвалі былі».

І словы становяцца песняй
І песня ўзятае, ляціць
Па-над лугавінаю весняй
І нельга яе запыніць.

«Ой, Нёман, ой, бацька наш родны,
Як сонца, як дзень, дарагі,
Садамі цудоўнай Радзімы
Твае расцвілі берагі».

А заўтра ты песню другую
Напішаеш, бо трэба пісаць.
І музыку зоры пачуюць,
Пачуюць і будуць маўчаць...

Балада Анатоля Клышкі
(16.04.1935—14.04.2021)

У кожнага з нас з нараджэння адметны
свой твар.

У кожнай краіны свой сцяг, герб,
гімн і свой «Буквар».

Ты ведаў пра гэта і гэтым жыццё
сваё жыў,

І дзецям любімай Айчыны «Буквар»
ты стварыў.

З нябёсаў Скарына, «Буквар»
пачытаўшы, сказаў:

«Ты Справу зрабіў і ты побач са мной
навек стаў...»

І вецер прагнуўся, і парк, як агонь,
зашумеў,

І лісце, як золата, хлынула
з восеньскіх дрэў

Пад ногі табе, і напоўніўся радасцю дзень,
І сцежкаю стаў самы светлы

з нябёсаў прамень.

А ты, акуляры напавіўшы,
моўчкі пайшоў

Дахаты, нібы не пачуў ты
Скарынавых слоў...

Балада Анатоля Сербантовіча
(13.05.1941—21.03.1970)

«Няма ні тут, ні там, за дымкай,
Няма ў дзвярах, няма ў акне,
Няма мяне ў тваіх абдымках,
Няма мяне, няма мяне...» —

Дзверы

Навідавоку
вонкавы пераход.
Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Дзверы:
дотык рук
прадзядулі.
Раўнавага думак
прабабулі.
Меркаваннямі
поўніцца
кожны кут.
Заслона. Дарадца. Аздоба.
Абліччы розныя. Дзверы простыя.
У час турбот
дзверы збягаюць
у агарод.
Там ззяюць
усмешкамі
прадзядуля, прабабуля.

Вясну й пярсцёнак пакідаеш
Дзяўчыне, што жыве ў журбе.

Світання сонечныя ніці
Не асвятляюць твой накой.
І твой жаўрук ужо ў зеніце,
І кнігаўкі галосяць над табой.

Ты дараваў тым нехарашым,
Што папрасілі запаліць
І, атрымаўшы пачак грошай,
Цябе нагамі сталі біць.

Ты шэпчаеш верш, нібы малітву,
І дыхаць робіцца лягчэй.
Ды востры боль халоднай брытвай
Зноў сэрца і душу сячэ.

І толькі ўсё ж, пазней, з палёгкай
У сне, што прыйдзе незнарок,
Убачыш, як душа далёка
Да зор ляціць, як матылёк...

Балада Алеся Разанава
(5.12.1947—26.08.2021)

Ты вынайшаў крылы. Яны для Паэтаў,
Якія не ўмеюць баяцца лятаць
Не толькі на самы далёкі край свету,
А ў цемру зямлі, дзе маланкі кіпяць.

І ты свае крылы, вялікія крылы,
Нясеш ля душы, дзе і вершы жывуць,
Як пчолы Скарыны, што мёд
з небасхілаў

Збіраюць і нам праз стагоддзі нясуць,
небасхілаў

Каб мы зразумелі, што нашае — наша
І іншым яно ў нас не можа тут быць.
І чорная сажа ёсць чорная сажа,
А белае — белае. З белым нам жыць.

І Слова ў табе стала сэрцам, а сэрца
Зрабілася Словам і гэта ўжо — сказ
Пра тое, адкуль наша веліч бярэцца,
І хто мы такія, і што ёсць у нас.

Ты вынайшаў крылы. Яны для Айчыны.
Нічога з сабою ў нябыт не бярэш.
Ты будзеш для Бога найлепшаю глінай
І, учора згарэўшы, ты больш
не памрэш.

І дождж, што праліўся на жніўныя гоні,
Не змыў і не змые ніколі твой Шлях,
Дзе ў кожным ты вершы,
бы ў вечнасці промнях, —
Усмешка на вуснах і неба ў вачах...

Кацярына ЯНЧЭЎСКАЯ

Адгукніся на вецер журбы:
рух паветра трапляе ў лёс.
Воля — поўня, што зрушвае хвалі
і Ноеў каўчэг.

Адгукніся на дабрыню!
Не сарві як пралеску!
Пульс у сумленне
на беразе Галілейскага мора.
Цішыня.
Ці ёсць добрыя весткі?
...Адгукаецца надломленая пралеска.
Адгукаецца.
Мы не чуем.

Замак

Аблокі павольна падаюць
у міжрэчча Лідзейкі і Каменкі.
У міжчасці жывуць валуны Гедыміна.
Пачуцці — чырвоныя гронкі рабіны.
У жніўні — палон і плён.

Каштаны чытаюць думкі шыпшыны...

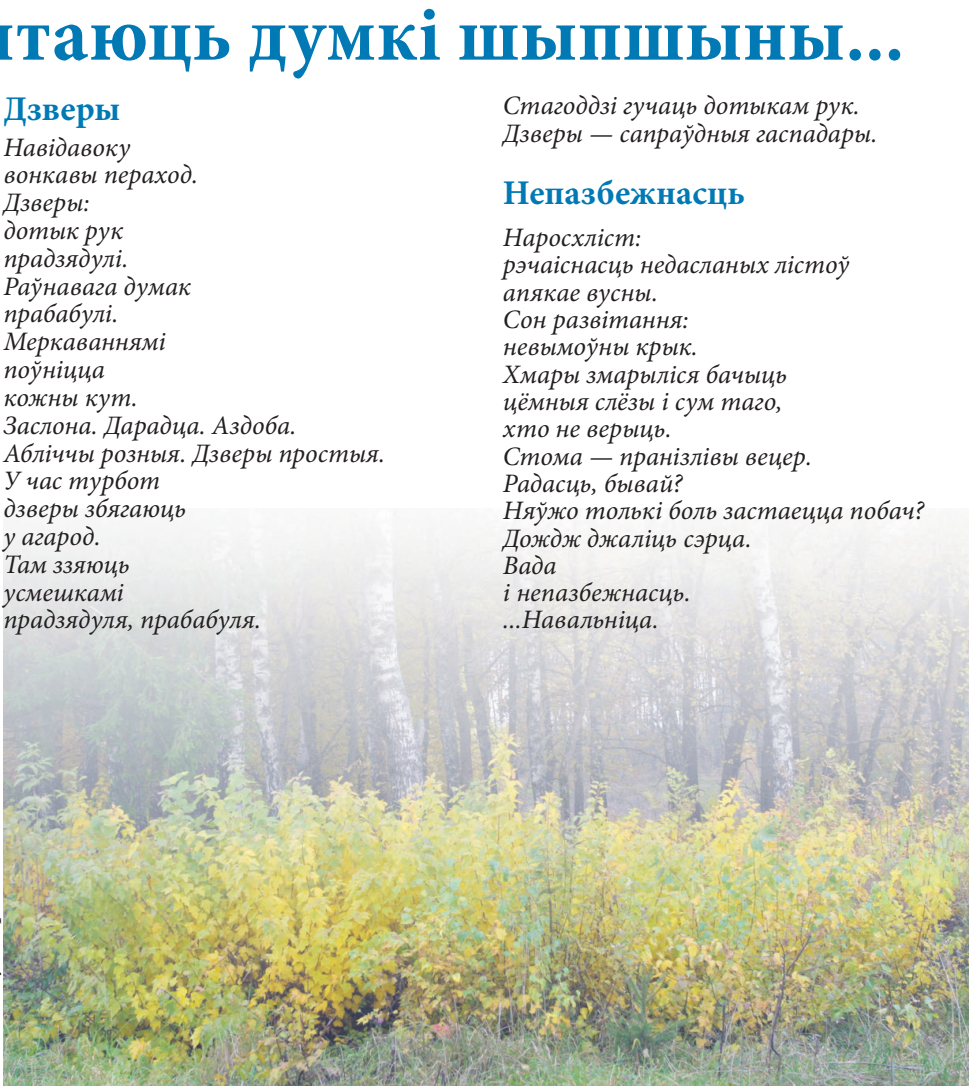
Аркатурны пояс трывання
ўмацоўвае крокі.
Радзіма світанняў — слова.
На скрыжаванні.
Замак друкуе сказы
аблокаў і камянёў.
Замак бачыць:
пара жніва. Плён.

Бясмертнік
развязае
вузельчыкі роспачы:
стварае прастору рознай свабоды.
Адзін крок,
і кветка-філосаф
пад нагамі таго,
хто спяшаецца
змясціць
нябесную сінечу
ў цесную кішэню падману...

Накцюрн
Марку і Бэле

Зазірнуць у глыбіню імгнення:
водар вясковай лаванды
нагадвае барочны фасад,
а колер ліецца марской калыханкай
на паперу змяркання.
Мроя імкліва плыве
на арэлях дыхання.
Імгненне — ракавінка,
дзе мы слухаем голас
біблейскіх прарокаў
І бачым адно аднаго.
Ці не так?

Фота Кастуся Дробава.

3 універсітэцкай «КЛУМБЫ»

Пайшоў ужо восьмы год, як пры Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта дзейнічае клуб аматараў мастацкага слова «КЛУМБа», створаны мной і вядучым бібліятэкарам Ірынай Шкіронак. У яго ўваходзяць студэнты розных факультэтаў. Яны пішуць вершы і апавяданні, ладзяць літаратурныя імпрэзы, наведваюць славутыя мясціны Беларусі, выступаюць у рэспубліканскім друку, склалі два калектыўныя зборнікі і выдаюць альманах «аБДУмана». Восем удзельнікаў клуба маюць уласныя кнігі, шасцёра з’яўляюцца сябрамі Саюза пісьменнікаў Беларусі. Закончылі вучобу і пакінулі клуб першыя клумбаўцы, на іх месца прыходзяць новыя.

Прадстаўляем чытачам «ЛіМа» прайзвішныя творы дзвюх дэбютантак-студэнтак — чацвёртакурсніцы факультэта журналістыкі Яны Цэгла і другаякурсніцы філалагічнага факультэта Дар’я Марчанкі.

Анатоль ЗЭКАЎ

Яна ЦЭГЛА Апавяданні Ахвяра глебе

Сядай, сябар, вось сюды, побач са мной. Каб табе зручна было сядзець і маю старую казку слухаць. Яна кароткая, але табе спадабаецца. Ну, што? Усеўся? Тады слухай, што я табе распавяду.

Некалі даўно — так даўно, што рэкі пановаму цякуць з той пары, а сонца мільён разоў прайшлося па зямлі, жылі людзі. Былі яны, як мы. Дзве рукі, дзве нагі, два вокі. Толькі яны не паміралі. Хадзілі сабе па зямельцы ды хадзілі.

Але нікога гэта не турбавала. Жыў сабе народ і бяды не ведаў. Множылася племя чалавечае. Усё больш і больш рабілася людзей па свеце. Цесна становілася ў гарадах і вёсках. Мала засталася на кожнага зямлі.

Тут ужо і сама глеба ўзмалілася. Зварнулася яна да вешчуноў, якія ў тыя старадаўнія часы былі павадырамі людскімі. Папрасіла зямелька ў іх дапамогі. Жалілася, што не можа больш карміць столькі людзей, што не бязмежная яна.

Доўга думалі вешчуны і вясчункі. Разумелі, што трэба з гэтым нешта рабіць. Два дні і тры ночы шукалі адказ у старых кнігах, у іншых разумных людзей. Ажно пакуль адна састарэлая вясчунка, якая жыла ад пачатку часоў, не выказалася.

Прапанавала прыносіць ахвяры зямлі — абіраць чалавека. Добрай падалася ідэя астатнім. А таксама глебе, якой не хапала сакавітай ежы. Ды толькі вечныя людзі не разумелі, як то можна — развітацца з такім жыццём.

Ніхто не пагаджаўся быць ахвярай. А зямля ўсё больш стагнала і руйнавалася пад безліччу ног. Тады ўжо іншы вясчун выказаўся. Аб роўнасці. Скажаў мужчына, што калі ўсе рана ці позна будуць ахвяраваны глебе, то ніхто не зможа быць супраць.

Спужаліся вешчуны і вясчункі. Пражыўшы такія доўгія гады, яны баяліся прыносіць сябе ў ахвяру. Ды калі не пададуць прыклад, то зусім знікне зямля. Абралі яны паміж сабой адну вясчунку і аднаго вешчуна. Усё племя назірала за тым, як зніклі яны ў чэраве зямлі.

З тых часоў звыклі людзі да гэтых ахвяр. Калі ўжо знікла тое першае пакаленне, што жыло ад першых часоў, пачалі гэтую ахвяру смерцю зваць. А глеба, якая напоўнілася чалавечымі косткамі і мясам, перастала радзіць здароўе. Старыя людзі шмат хварэлі і ўжо самі хацелі памерці, каб не пакутаваць.

Нарадзіліся дзеці, якія ўжо не ведалі, што можна жыць вечна. З’явіліся могілкі і крыжы над імі. На тых месцах, дзе раней гойсалі дзіцячыя ногі ў найлепшых чалавечых часах, цяпер узвышаліся незлічоныя магілы. Пачало людзям падабацца паміраць.

Яны стварылі вялікія святкаванні свайго адыходу. Ды і паступова забыліся, што некалі жылі вечна. Самі адмовіліся ад гэтага. Так усім хацелася, каб і па ім справілі такое вялікае свята. Усё жыццё чакалі, калі ўжо можна будзе легчы ў труну.

А зямля ўсё роўна прымала. І малых, і вялікіх. І ў труне, і ў саване. І святых, і д’яблаў. Пухла яна ад таго, як нажыралася кожны раз, але ніхто ўжо не мог тое спыніць. Першыя людзі, якія ўсю праўду ведалі, даўно ахвяравалі сябе. Памерлі.

Цяпер, мой шаноўны сябар, ты ведаеш гэтую таямніцу. Толькі тс-с. Нікому яе не распавядай. А то ж калі ўсе даведаюцца, што можна жыць вечна, то ізноў згладнее глеба.

Ведай сам, калі адчуеш, што паміраеш, помні: гэта падман. На самай справе людзі могуць жыць вечна. Яны толькі навучыліся паміраць.

Дыфузія

Відаць, я нарадзілася не на гэтай планеце. Не тут, не сярод гэтых палёў. Не хадзілі ногі цяжарнай маці па тых лясах. Не дыхала яна тутэйшым паветрам каля возера. Я з’явілася не тут.

Штоночы бачу сон, дзе я сярод сваіх. Там я з’явілася на свет, было святло. У гэтым сне я ляцела на касмічным чаўне. Доўга. Так доўга, што паспела састарэць душой.

Я ела марожанае з Нептуна. Каталася на коўзанках Урана. Каруселлю мне былі кольцы Сатурна. А з Юпіцера ўбачыла Зямлю. Даліцеўшы да атмасферы, мая ахова згарэла ад хуткасці.

Падалося, што я павінна разбіцца аб зямлю. І ўжо ў белых аблоках над гэтай зямлёй мяне падхапіў бусел. Істота цяжка асела пад маёй дзіцячай вагой, але схпіла за белую пялюшку і панесла дадому. Да мяне дадому.

Мае бацькі — такія чыстыя і прыгожыя людзі. Шукалі мяне ў капусце, а бусел прынёс праз адчыненае акно. Паклаў у ложак, дзе я ўпершыню заснула і ўбачыла свой сон. Ніхто мяне ў ім не будзіць.

Мяне не навучылі быць мясцовай. Не паказалі, як хадзіць, як гаварыць. Мае крокі як спружына. То я цягнуся да хмарачосаў, то губляюся сярод травы. Цела даб’яла закручваецца ў спіраль. Ува мне рвуцца вантробы і ламаюцца косткі.

Язык увесь час выпадае з рота. Зубы не робяць яму перашкод. У мяне на лбе хаваецца трэцяе вока. Усім падаецца, што гэта шнар з нараджэння. Замест сэрца ў мяне пустое месца. Нават кроў па артэрыях цячэ халодная, як снег.

Ніхто мне не патлумачыў, якой тут патрэбна быць. Як выглядаць і як казаць. Чаго баяцца і чаго хацець. Дзе быць сабой, а дзе губляцца. Мне не пакінулі адказаў, мяне адправілі ў белы свет без усялякай адукацыі.

Чаму я тут з’явілася дзяўчынай? Такой няўдалай і маладой. З разгубленай дзіцячай душой. Навокал толькі хмарачосы і людзі. На кожнай плошчы стаю спалоханая, спуджаная. Кідаюся да кожнага мужчыны, быццам сабака, што страціў гаспадара.

За што дасталася мне гэтае цела?.. Такое шырокае і мяккае. Такое няўтульнае і непрыймае. Ад ружовых прыгожых чаравічкаў ламаюцца пальцы і гнуцца пазногці. Пад блакітнай цеснай сукенкай уся скура пакрываецца чырвонымі плямамі.

Я магла нарадзіцца дрэвам. Пад рэдкім мінскім сонцам я б вырасла з насення ў скверы каля Купалаўскага. Я б адчувала свет безліччу галін. А на іх — лісце. Зялёнае-зялёнае. І кісларод. Яго так шмат, што задыхаюся.

Побач са мной людзі б цалаваліся, сядзелі і пісалі вершы. Гублялі акулёры, грошы. А потым сакавіцкай раніцай спілілі б мяне. І гучная піла рабіла б з цэлага кавалкі. Ды толькі адзін гарадскі вар’ят плакаў бы па мне.

Я магла нарадзіцца барадой рудога мужчыны. Мо з’явілася б не адразу. Праз боль перамогі і параз. Мясце б галілі вострай брытвай. Зламала б я не адно лязо. Змагалася б за жыццё кожнай клеткай, кожным волосам.

Ды калі б той мужчына стаіўся галіцца, я б адрасла. Такой доўгай і густой. Ува мне б гублялася ежа. Мясце б заўсёды часалі тоўстыя пальцы ў пярсцёнках. Я б краналася сцёгнаў яго жанчын. Яны б злаваліся і жадалі ад мяне пазбавіцца. Рэўнасць.

Я магла нарадзіцца нават хвілінай. Ад паўгадзіны да паўгадзіны роўна трыццаць хвілін. А я была б той непатрэбнай, якую кожны год выкідаюць. У мяне было б шэсцьдзесят секунд, а не адна душа. Была б самай дакладнай і ўдалай.

Была б той самай дзеля перамогі. Была б момантам кожнага нараджэння і кожнай смерці. Той самай хвілінай лёсу, якую б кожны чакаў, затрымаўшы паветра. Хвілінай, пакуль не прыйшоў патрэбны трамвай. Першай хвілінай, калі сышоў той самы чалавек.

Мне кожную ноч бачыцца сон, што я нарадзілася не тут.

Дар’я МАРЧАНКА Замалёўкі

Жыватворная вада

Лета ў гэтым годзе не было шчодрое на дажджы. Пясак храбусцеў пад нагамі, на лагчынах хіліліся травы да

старой Бярэзіны, абাপал якой ашчаперыліся спаракхнелымі бярэнамі берагі. Бярэзінскі канал у дзевятнаццатым стагоддзі выкарыстоўвалі для суднаходства, па ім сплаўлялі лес. Але ўсё заняпала, за апошняя вайною шлюзы былі падарваныя.

Бярэзіна ў сумоі з векавечнымі лясамі маркоцілася па ярах. Яе балцкія сёстры, Ула ды Эса, зняверыліся ў сваім прызначэнні яшчэ раней і, апусціўшы плечыкі берагоў, спакойна дажывалі ў твані свой некалі гераічны век.

Я ступіла на кволы масточак праз канал, кінула на даўнішнія дошкі заплечнік, апусціла ногі ў прахалоду вады.

Зыркае сонца з самага рання давала надзею на доўгачаканы дождж у Валовай Гары, вёсцы, што абступіла рэчку з абодвух бакоў. У такую спёку ўсе паселі па хатах, нават крыклівыя дзеці цёткі Агаты прыціхлі ў цені задумнага саду. Не даносіліся гукі камбайнаў з палёў. Нязвыкла змоўк і лес.

Але нечакана з боку гушчару данеслася зусім кволая песня. Я сядзела як зачараваная, прыслухоўваючыся да кожнага гуку, баялася зварахнуцца. Але песня хутка змоўкла, нібы яе гаспадыня выбілася з сіл. То была белая пліска, што падляцела да масточка ў

надзеі знайсці жыватворнае вады. Зляцеўшы на стары корч пасярод канала, спявачка пачала прамываць бярэзінскай вадою пёркі, весела падскокваючы. Як толькі птушка спатоліла смагу, густы ўрачысты спеў запаланіў усё навокал: яна дзякавала рэчцы за адноўленыя сілы.

Бярэзіна, адчуўшы сябе патрэбнаю, неспадзявана ўспеніла серабрыстыя берагі і, падхопленая ветрам, панесла песню ў лагчыну, адтуль — на вольны лепельскі прастор, да сясцёр, каб сказаць, што ёй ёсць каму служыць.

Крывіч

Гасцінец абступалі векавечныя дрэвы. Раскашавалі тут і плячыстыя дубы, і густалістыя ліпы, і разложыстыя клёны. Свае шыкоўныя зазеленыя косы расплялі над лагчынамі бярозкі-маладзіцы. Дарога вяла да некалі панскага мястэчка Пышна, слаўнага сваёй мінуўшчынай, якую зараз ужо ніхто не памятаў. На паваротку бальшак паразбівала калгасная тэхніка, і магутныя дрэвы, спадзеючыся на лёгкую долю, аддалі свежаму пяску дарогі сваё каштоўнае насенне. Лагоднае

сонца і шчодрый дажджы выгадавалі ды выпесцілі на гэтай, здавалася б, мёртвай глебе, новае жыццё — маладыя парасткі дрэў.

Але не паспелі нашчадкі слаўнага роду ўзяцца ў моц, як аднаго жніўняскага дня прыйшла нягода. Густое чорнае покрыва закрыла парасткам сонца: гасцінец пачалі выбарачна асфальтаваць.

Зялёным, неакрэплым дрэўцам не ставала паветра. Яны пачалі марнець, і толькі адзін дубок годна пераносіў ліхалецце. Бязлігасны пласт мулкага асфальту не даваў яму зварахнуцца. Штодзённа парастак сіліўся знішчыць гэтую цемру, бо адчуваў, што там, над галавою, віруе жыццё: дзесь у кустоў заліваецца песняю салавей, ляцяць да вулляў пчолы, несучы з расквітнелага рапсавага поля духмяны нектар.

Парастак прагнуў жыць, прагнуў дзеяння! Ён захацеў перамагчы — і цемра адступіла. Дрэўца ўзняло важкі шурпаты асфальт, з палёгкай выпрастала да сонца галінкі і нарэшце адчула ва ўласных каранях крынічна-празрыстыя сокі крывіцкае зямлі.

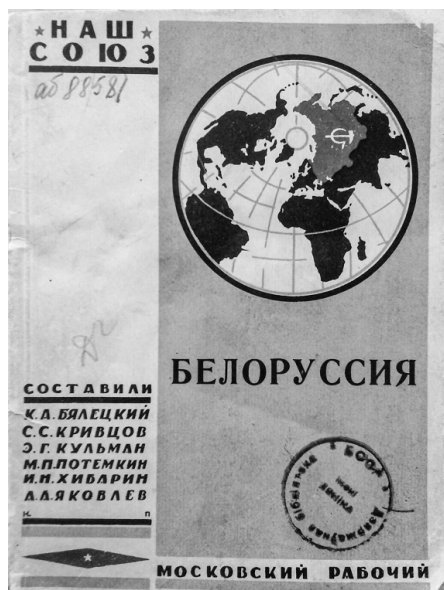
Сілкуючыся родным, разгалістыя моцныя дубы, якога мясцовыя называлі Крывічом, расце ў мястэчку Пышна і сёння.

Выдавецкая дыпламатыя

У пачатку XX ст. Купалаў верш «А хто там ідзе?» прамаўляў жаданне беларускага людю «людзьмі звацца». У 1920-х гг. на змену перыяду культурна-асветніцкай працы прыйшоў этап нацыятворчасці і дзяржаўнага будаўніцтва. На парадку дня паўставала неабходнасць заявіць пра беларускі народ усяму свету. Выданні, што захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, аднымі з першых давалі сістэмную інфармацыю пра мінуўшчыну і сучаснасць народа, яго надзённыя клопаты. У кніг блізкі час выхаду (1928 і 1930 гг.), але розныя месцы з'яўлення на свет (Масква, Мінск, Прага), розныя мовы і мэтавая аўдыторыя. Пры гэтым усе яны сталі своеасаблівымі нацыянальнымі візітоўкамі найноўшага часу. Іх літаратурны складнік, на які сфакусіравана наша ўвага, не толькі выконваў дыпламатычна-прадстаўнічую ролю, але і спараджаў цікавыя сюжэты, што і сёння надаюць выдавецкай практыцы мінулага часу адмысловую дынаміку, вызначаюць даследчыцкую перспектыву.

Курсам пабудовы новага ладу

На пэўным этапе для Савецкага Саюза ўзнікла стратэгічная неабходнасць інфармаваць шырокую чытацкую аўдыторыю пра поспехі нацыянальнага будаўніцтва ў розных народаў. У 1928—1930 гг. у выдавецтве «Московский рабочий» (Масква — Ленінград) пабачыў свет шэраг кніг з серыі «Наш саюз»: «Паўночны Каўказ і Дагестанская АССР», «Украіна», «Заходняя вобласць», «Сібірскі край і Бурата-Мангольская АССР» і інш. Выданні падрыхтаваны аўтарскім калектывам на чале са Сцяпанам Крыўцовым (1885—1943), прафесарам Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, адным з ідэолагаў Пралеткульты, спецыялістам па гісторыі становлення Савецкага Саюза.

Кніга «Беларусь» стала своеасаблівым адказам — сухой мовай лічбаў і фактаў — на ўзнёслае пытанне Паўлюка Труса, зададзенае ім у паэме «Дзясяты падмурак» (1928), прысвечанай 10-годдзю Кастрычніцкай рэвалюцыі: «Край палёў... // О, край, // калі ж ты станеш // краем фабрык дымных і машын?!»

У 1928 года Савецкі Саюз узяў курс на індустрыялізацыю краіны, пераўтварэнне яе з аграрнай у прамысловую. Быў прыняты першы пяцігадовы план развіцця народнай гаспадаркі, у ходзе выканання якога ў БССР уведзены ў дзеянне 78 буйных і 480 сярэдніх і дробных прамысловых прадпрыемстваў. З 1920-х гг. вытворчая тэма становіцца адной з прыярытэтных у мастацкай літаратуры. Письменнікі культывуюць стваральную працу, з'яўляюцца адпаведнымі жанры (вытворчы раман) і новы тып літаратурнага героя.

І па фармаце, і па структуры кніга «Беларусь» вытрымана ў адпаведнасці з аналагічнымі серыйнымі працэ-дэнтамі. Вылучана восем раздзелаў,

прысвечаных агульнаму агляду мінулага і сучаснага, вытворчым сілам, сельскай гаспадарцы, прамысловасці і промыслам, культуры, сацыялістычнаму будаўніцтву і інш.

Адзін з водгукаў на гэтае выданне быў надрукаваны ў «Літаратурным дадатку да газеты «Савецкая Беларусь»» (1928, № 17, 21 кастр.). Аўтар у цэлым лаяльна паставіўся да асноўнага зместавага напаўнення: «...невялічкая, папулярная кніжка, якая мае сваёй мэтай даць чытачу ўсесаюзнага абхвату сякое-такое ўяўленне аб сучаснай Беларусі ў межах СССР».

Фармальнай зачэпкай для крытыкі рэцэнзента, што падпісаўся крыптанімам П. Т., сталі ўжытыя ў дачыненні да нацыянальнай культуры дзеясловы прошлага часу. А калі гаворка зайшла пра персаналізацыю сучаснага літаратурнага працэсу, аўтарскаму абурэнню не было межаў:

«Па-першае, мы штосьці не чулі, каб быў такі пісьменнік «Цітка Гаргін». Мо Цішка Гартны? Калі гэта абмылка друку, дык чаму не зроблена папраўка?

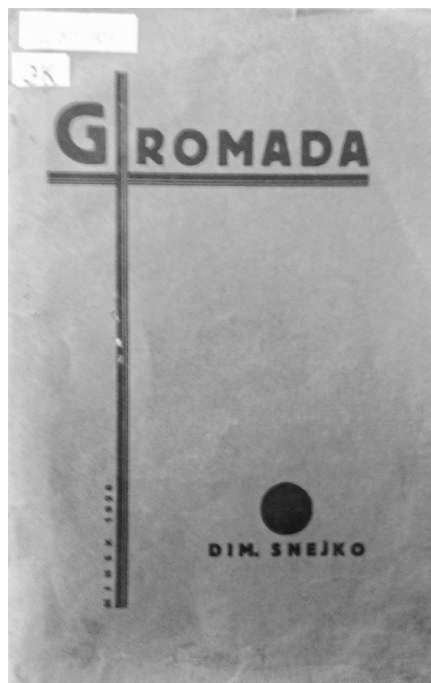
Па-другое, ці ж не камізмам гучыць гэты пералік, у якім <...> такія выдатныя пралетарскія пісьменнікі, як М. Чарот, М. Зарэцкі, А. Александровіч і інш., нават не ўпамнуты».

Раздражненне ў рэцэнзента, хутчэй за ўсё, выклікалі названыя ў «пераліку» імёны, якія ў Мінску ўжо былі выключаны з найноўшага літаратурнага канона, — Алесь Гарун і Фабіян Шантыр: «...не варта брацца за справу, калі яе не ведаеш, бо падобныя рэчы выглядаюць вельмі не па-пралетарску і проста некарактна».

Можам меркаваць, асабліва экспрэсія ў ацэнках аднаго раздзела, прысвечанага культуры, тлумачылася менавіта скажоным напісаннем псеўданама Зміцера Жылуновіча — Цішкі Гартнага, аднаго з айцоў-заснавальнікаў Беларускай ССР, які ў той час займаў шэраг высокіх дзяржаўных пасадаў, вёў рэй у выдавецкай справе. Акрамя таго, «пясняр працы і змагання» (М. Піятуховіч) у 1928-м шырока святкаваў 20-годдзе сваёй літаратурнай дзейнасці.

Эсперанта да Токіа давядзе

На старонках савецкай прэсы шмат увагі надавалася падтрымцы працоўных, нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў Польшчы. Не стаў выключэннем і «Літаратурны дадатак...», абраны намі ў якасці адмысловага навігатора па актуальных тэмах і публікацыях 1928 года. Тут былі надрукаваны «Паэма блакітнага возера» Міхася Чарота, прысвечаная «Зняволеным братам Заходняй Беларусі», апавяданне «Ах, да чаго даходзе...» (З жыцця Заходняй Беларусі) Леапольда Родзевіча. Назва-прысвечэнне аднаго з вершаў Алеся Дудара наўпрост скіроўвала ўвагу да рэзананснага палітычнага працэсу ў Польшчы — «Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамадзе»...

У 1920-я гг. штучная мова эсперанта не толькі спрыяла міжнароднай камунікацыі, але і была выгаднай трыбунай для маладой Краіны Саветаў, з яе стратэгічным напрамкам на сусветную рэвалюцыю і сціранне нацыянальных межаў. З 1926 г. курсы эсперанта на мінскім радыё вёў Янка Маўр. На гэтую мову былі перакладзены асобныя творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цішкі Гартнага (пісьменнік сам вывучаў эсперанта), Платона Галавача, Рыгора Кобеца і інш. У Польшчы эсперанцкі рух захапіў Максіма Танка і Сяргея Новіка-Пеюна.

Калі ў лютым 1928 г. сталіцу БССР наведваў японскі пісьменнік-эсперантыст Акіта Удзяку, яго суправаджаў Зміцер Снежжа (1903—1957), папулярны аўтар штучнай мовы, літаратуразнаўца, перакладчык. На эсперанта выйшла кніга Зм. Снежжкі «Грамада» (Мінск, 1928). Фактасіруючы асноўную ўвагу на палітычным працэсе ў Польшчы над самай масавай нацыянальнай арганізацыяй, спадзеючыся на шырокі міжнародны розгалас, аўтар не мог не даць азнамленчую інфармацыю пра беларускія землі, што адышлі да Польшчы паводле Рыжскага падзелу 1921 года. Змест выдання склалі наступныя часткі:

- Заходняя Беларусь, яе тэрыторыя і насельніцтва: агульная інфармацыя.
- Вайна 1914—1918 гадоў і яе наступствы.
- Каланізацыя Заходняй Беларусі палякамі.
- Школьна-адукацыйны рух у Заходняй Беларусі.
- Вынікі польскага кіравання ў Заходняй Беларусі.
- Беларуская сялянска-работніцкая «Грамада».
- Дадатковая інфармацыя.

Пачэсны пасада

Выпускнік філасофскага факультэта Карлавага ўніверсітэта Мікола Ільяшэвіч выдаў кнігу «Беларусь і беларусы» (Прага, 1930), укладзеную як *post scriptum* да сваёй доктарскай дысертацыі.

У якасці эпиграфа да ўсяго выдання выкарыстана апошняя строфа з верша Янкі Купалы «Маладая Беларусь» («Вольны вецер напеў вольных песень табе...», 1906—1912) — «адной з жамчужын паэтычнай лірыкі паэта дакастрычніцкага часу» (А. Лойка). І зроблена гэта паводле першай публікацыі ў зборніку «Шляхам жыцця» (Пецярбург, 1913). У наступнай рэдакцыі «пачэсны пасада» Беларусь мела заняць ужо не «між славянамі», а «між народамі».

Купалаў тэкст адметны не толькі сваёй роляй зачыну і стрыжнявай дум-

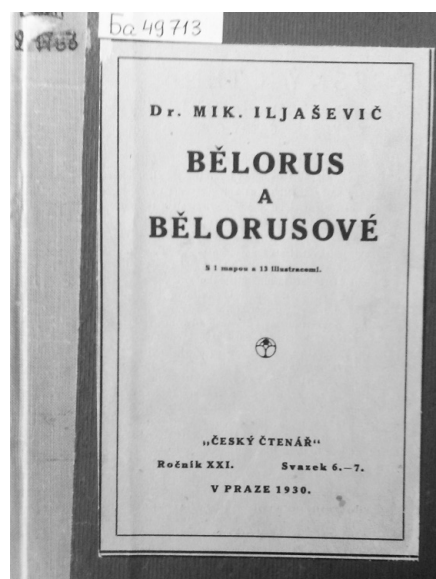
кі, але ўяўляе цікавасць і як прыклад транслітэрацыі, зробленай з улікам спецыфікі чэшскай графікі:

*Padyjmajsia z nizín, sakalina sjamja,
Nad palami bačkoj, nad kurhanami,
Zanimaj, Bielaruś maładaja maja,
Svoj pačesny pasad miž slavianami.*

Janka Kupala.

У прадмове Мікола Ільяшэвіч патлумачыў некаторыя прычыны адсутнасці Беларусі на карце Еўропы на працягу апошніх стагоддзяў як асобнага дзяржаўнага суб'екта, павышаную цікавасць да яе гісторыі і культуры ў апошнім часе.

Чытацкі запыт у Чэхаславакіі заклікана задаволіць інфармацыя, змешчаная ў дзвюх частках. У першай гаворка ідзе пра этнаграфічную тэрыторыю і нацыянальныя адрозненні беларусаў. У раздзеле «Гістарычны агляд беларускага адраджэнскага руху» асобна вылучаны параграфы «Беларусы ў Польшчы», «БССР (Савецкая Беларусь)», «Беларусы ў Латвіі», «Беларусы ў Літве і ў СССР». Асобнымі структурнымі кампанентамі прадстаўлены «Культурныя і геаграфічныя адрозненні Беларусі» і «Беларуская прыгожая пісьменнасць».

Другая частка мае назву «Узоры беларускай літаратуры» і падзелена на тры раздзелы:

- Вершы. (Прадстаўлены асобныя творы Я. Купалы, Я. Коласа, А. Дудара, Ц. Гартнага, А. Моркаўкі, М. Чарота ў перакладах А. Чэрнага, Ф. Ціхага, Ё. Горы, Я. Сейферта, І. Рубіна.)
- З прозы: Тарас Гушча. Стараста. Пераклад Ф. Ціхі.
- Беларускія казкі: «Бусел», «Музыка і чэрці», «Ілья і Пётр», «Неба і пекла», «За дабро плаціцца злом».

У якасці ілюстрацый выкарыстаны рэпрадукцыі здымкаў Яна Булгака «Беларускі тып» і «Беларускія тыпы», карціны Ільі Рэпіна «Беларус», выява фрагмента слускага пояса, старонкі аднаго з выданняў Францыска Скарыны і першага нумара газеты «Наша Доля», а таксама партрэты пісьменнікаў: В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы, М. Багдановіча, Ф. Аляхновіча. У якасці дадатку прадстаўлена этнаграфічная карта беларускіх земляў.

...Усе тры кнігі, разгледжаныя намі, мелі розныя ідэйна-зместавыя дамінанты. Але гэта было зладжанае трохгалоссе, скіраванае да ўсяго свету, пра маладую рэспубліку, народ, які сваёй працай і самаахвярным змаганнем заслужыў свой пачэсны гістарычны пасада — як роўны сярод роўных.

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук
Фота аўтара

Прараслі на каранціне

Як выпрабаванні пандэміі ператварыліся ў магчымасці

«3 чым любіце каву? 3 цукрам, малаком, карыцай?» — «3 кнігай!» Думаецца, такі адказ не выглядае банальным сёння, калі кніга займае новы шанц стаць запатрабаванай. Застаючыся сам-насам, без зносін, не-не ды пацягнуешся да вабнага томіка, разгорнеш пахкія старонкі. І нічога, што кніга таксама мае патрэбу ў дэзынфекцыі. Такая непрадказальная рэчаіснасць... Ковід-абмежаванні сутыкнулі грамадства з новым выклікам: існаванне на аддаленцы. Як з гэтым справіліся бібліятэкі — установы, дзе функцыянальнасць не ў апошнюю чаргу пабудавана на жывых зносінах? Ці пацярпеў чытач альбо ён нядрэнна пачуваецца ў электронным асяроддзі? Паглядзім, што думаюць на гэты конт удзельнікі чарговага VIII Міжнароднага кангрэса ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, які якраз і сфакусіраваўся на тэме «Бібліятэкі ва ўмовах пандэміі: новыя магчымасці, новыя рашэнні».

Надзвычай запатрабаванымі ў перыяд пандэмічных абмежаванняў аказаліся электронныя паслугі, хоць у актыве бібліятэк яны, вядома, ужо даўно. Але электронныя паслугі не вырашылі ўсіх праблем, якія з'явіліся ў пандэмічныя часы, заўважае супрацоўніца Дзяржаўнай бібліятэкі Югры (Ханты-Мансійск, Расія) Святлана Валжэніна. Значная колькасць наведвальнікаў перацякла з афіцыйных сайтаў кніжніцы ў сацыяльныя сеткі. Спатрэбілася перафарматаванне знешніх камунікацый — медыя, каналаў, сайтаў і г. д. Дзеля пераразмеркавання рэсурсаў у працэс вымушаны былі ўключыцца і супрацоўнікі, якія раней гэтым не займаліся і выконвалі іншыя функцыі. Колькасць публікацый у медыя заўважна ўзрасла, больш сталі звяртацца да сацыяльных сетак бібліятэк. Упор рабіўся на тыя функцыі, якія можна было падтрымаць у створаных аб'ектах. Ды застаўся шэраг працэсаў, якія немагчыма ажыццяўляць аддалена. Як правіла, такія працэсы былі звязаныя з матэрыяльнымі аб'ектамі ў бібліятэцы: фонд, уліковы каталог і г. д.

Што выйшла на першы план? Неабходнасць прымаць перамены, а значыць, удасканалваць менеджмент бібліятэк, тым самым максімальна адаптаваць дзейнасць да новых умоў: эфектыўна кіраваць чалавечымі і матэрыяльнымі рэсурсамі. Тактыка стала больш важнай, чым стратэгія, пераканана Святлана Валжэніна: «Трэба вырашчаць гарызантальных лідараў, бо аддаленыя камунікацыі патрабуюць меншага разрыву паміж топ-менеджарам і шараговым супрацоўнікам, а яшчэ — вучыцца ў бізнэсу». Яна лічыць, што тактыка ў бібліятэках была інерцыйная, кніжніцы чакалі, каб прыняць правільнае рашэнне, па сутнасці, яны сталі паралізаваныя ад нечаканасці крызісу.

Як ні сумна прызнаваць, але пэўная доля чытачоў пасля каранціну не вярнулася. Вінаваты, мяркуюе Святлана Валжэніна, той самы інерцыйны сцэнарый кіравання. На прыкладзе бібліятэкі Югры яна робіць выснову, што колькасць пазастацыянарных наведванняў павялічылася, а выдач — не. Што гэта азначае? Бібліятэкі зразумелі, што больш выгадна праводзіць мерапрыемствы, а не выконваць асноўную функцыю — набліжаць кнігу да карыстальніка. Актывізавалася выдача з сеткавых аддаленых рэсурсаў, у асноўным ЛітРэс. Месцам культурна-асветніцкай дзейнасці бібліятэкі сталі зноў-такі сацыяльныя сеткі. Узрасла цікавасць да рэсурсаў уласнай генерацыі, таму, адпаведна, ёсць сэнс нарошчваць электронны кантэнт. Цяпер самы час зрабіць высновы, прааналізаваўшы новы сцэнарый работы. «Трэба зразумець, што каранцін — гэта гісторыя сілы: і асабістая, і ўстановы. Бо нават невялікія поспехі важныя. На жаль, сусветная сітуацыя не стане ранейшай», — рэзюмюе выступоўца.

Інтэрнэт з яго ўсюдыіснасцю не мае межаў. Як бачым, дзякуючы яму знаходзяцца вырашэнні многіх нестандартных сітуацый. Існаваннем бібліятэкі ў сеціве заклапочаны генеральны дырэктар Цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Усходняй адміністрацыйнай акругі г. Масквы Алэг Жадзёнаў: «Мы разумелі, што анлайн рана ці позна чакае ўсіх, і ён прыйшоў. Мы сутыкнуліся з тым, што аказаліся ў хвасце. У інтэрнэце мы ў ліку тых, хто адстае, бо да гэтага ўжо былі маладыя ціктокеры, блогеры і іншыя, хто вядзе паспяховыя праекты з мільёнамі паслядоўнікаў, у іх ёсць вопыт арганізацыі студый, а ў кагосьці з нашых калег не было і прыстойнага абсталявання, каб пачаць вяртанне. Цяпер мы разумеем, з кім нам даводзіцца канкурыраваць, —

з вопытнымі, злымі, маладымі, таленавітымі прафесіяналамі, і пераймаць іх метады, навыкі для таго, каб змагацца за аўдыторыю». Ёсць вялікія плюсы ў тым, што бібліятэкі асвойваюць віртуальныя пляцоўкі, адзначае Алэг Жадзёнаў, мінус жа — аўдыторыя, якая заваёўваецца праз інтэрнэт, не раўназначная той, што наведвала бібліятэкі. Новыя фарматы прыцягваюць іншых карыстальнікаў, нетыповых для бібліятэкі, перакананы ён: «Гэтыя новыя аўдыторыі гавораць на іншай мове, у іх іншыя запыты, хуткасць мыслення і г. д.» Адсутнасць у бібліятэкі фізічнай пляцоўкі, на думку Алега Жадзёнава, дае больш гледачоў, больш увагі да бібліятэчных сацыяльных сетак і сайтаў, робіць карэкціроўку іміджу бібліятэк, забяспечвае супрацоўніцтва з калегамі з іншых рэгіёнаў.

Развіццё анлайн-праектаў у бібліятэках можа выяўляцца не проста ў запуску каналаў на YouTube, мяркуюе Алэг Жадзёнаў, — важна мысліць шырэй і рабіць каналы інструментамі для рэалізацыі праектаў, а не самамэтай. Як прыклад — «Бібліятэка паэзіі». Падчас каранціну бібліятэкі Усходу Масквы запусцілі анлайн-кватэрнікі пад брэндам «ССЫЛКА». Некалькі паэтаў збіраліся па вечарах у

Фота з сайта liveinternet.ru

пятніцу ў анлайн-пакоі, чыталі свае вершы, а ў перапынках мелі зносіны і адказвалі на каментарыі гледачоў. У сярэднім такі эфір збіраў 50—80 тыс. праглядаў, а ўсяго запісы сабралі больш чым 1 млн праглядаў. Медыяпляцоўка «Бібліятэка паэзіі» запрацавала на базе раённай бібліятэкі № 76 імя М. Ю. Лермантава (Расія). Цяпер там праходзяць паэтычныя чытанні і майстэрні, а таксама працуе прадзюсарскі цэнтр для сучасных паэтаў, відэапрадакшн.

«Падчас ладкаўна нам вельмі хацелася вярнуцца ў бібліятэку, і тады мы прыдумалі праект віртуальнай бібліятэкі, — дзеліцца Алэг Жадзёнаў, — навучылі карыстацца бібліятэкараў віртуальным абсталяваннем. Закончыўся ладкаўн — мы не запусцілі гэты праект. Але добра яго пратэсціравалі, і цяпер, нават калі нас закрываюць, будзем гатовыя запрашаць людзей як са спецыяльным абсталяваннем, так і з простымі камп'ютарамі. Планаўца дзяжурства ў віртуальным шлеме: бібліятэкар можа сустрэць, правесці, адказаць на пытанні, і гэта будзе не бот. Хаця ў перспектыве можам запусціць серыю ботаў, калі наведвальнасць зашкаліць да дзясяткаў тысяч. За кошт аналізу базавага набору пытанняў мы зможам прапісаць боты, якія будуць задавальняць патрэбы наведвальнікаў, і ніхто нават не западозрыць, што з ім размаўляе не жывы чалавек. Таксама ўжо рэалізаваны механізм выдачы спасылкаў на электронныя кнігі. Ці хочам мы такой будучыні? Не ўпэўнены, што я марыў менавіта пра такую бібліятэку, але свет падштурхнуў да таго, каб мы гэта зрабілі. Таму, калі раптам здарыцца чарговы каранцін, мы прадставім гэтую бібліятэку і падзелімся ёю з тымі з вас, каму цікава, хто будзе гатовы запусціць падобны праект. Тым больш ён аказаўся не вельмі дарагі. Ёсць шмат аналагаў у паралельных інстытуцыях: віртуальныя бары, клубы, тэатры. І віртуальныя бібліятэкі цяпер таксама ёсць».

Беларуская бібліятэчная асацыяцыя (ББА) вясной мінулага года падрыхтавала інфармацыйны агляд па дзеяннях сусветнай бібліятэчнай суполкі ў адказ на эпідэміялагічную сітуацыю — «Бібліятэкі свету і Беларусі ва ўмовах пандэміі COVID-19».

Штучны інтэлект, воблачныя вылічэнні, тэхналогіі бесправаднай сувязі, рабатызацыя, дапоўненая рэальнасць, а таксама разнастайныя «разумныя сэрвісы»: інтэрнэт рэчаў, «разумны дом», дыстанцыйнае абслугоўванне — усё гэта набліжае лічбавізацыю, паскораная ў тым ліку пандэміяй. І бібліятэкі будуць вымушаны скарыстоўваць «разумныя сэрвісы», бо шляху назад, як сцвярджаюць даследчыкі, ужо няма.

З 2011 года ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі рэалізоўваецца праект па ўкараненні RFID-тэхналогій (радыёчастотная ідэнтыфікацыя), адзначае дацэнт кафедры культурылогіі і псіхалага-педагагічных дысцыплін Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў БДУКМ Наталля Бярозкіна. RFID-тэхналогіі забяспечваюць маніторынг дакументнага фонду, а разам з тэхналогіямі інтэрнэту рэчаў могуць стаць яшчэ больш эфектыўнымі. У шэрагу замежных бібліятэк паспяхова эксплуатуецца рабатызаваны дакументасховішчы, заўважае даследчыца, у прыватнасці рабатызаваны пад'ёмныя краны ў Авіятскай бібліятэцы Каліфарнійскага ўніверсітэта, Чыкагскага ўніверсітэта.

Імкліва ўваходзіць у жыццё выкарыстанне QR-кодаў — аднаго з кірункаў тэхналогіі дапоўненай рэальнасці. На аснове QR-кодаў інавацыйныя праекты рэалізоўваюць Магілёўская цэнтральная гарадская бібліятэка імя К. Маркса, бібліятэка сярэдняй школы № 16 г. Ліды («Мабільная бібліятэка»), Салігорская раённая цэнтральная бібліятэка («Культурны код Салігорска»), прыводзіць даныя Наталля Бярозкіна. Цікавы і вопыт Светлагорскай раённай сеткі бібліятэк, у прыватнасці сеткавы інтэрнэт-праект «Бібліятэка. Перазагрузка»: зрабілі рэбрэндынг сайта svetlib.gomel.by, даўшы новае жыццё краязнаўству.

Існаванне ў інфармацыйным грамадстве вымагае новых падыходаў да адукацыі, пра што сведчыць «Канцэпцыя лічбавай трансфармацыі працэсаў у сістэме адукацыі Рэспублікі Беларусь на 2019—2025 гады». На вырашэнне задач лічбавізацыі арыентавана і сфера бібліятэчна-інфармацыйнай адукацыі. Развіццё тэхналогій абумоўлівае змену прыярытэтаў у падрыхтоўцы бібліятэчных спецыялістаў. Выступоўца Святлана Зыгмантовіч, прафесар кафедры інфармацыйна-аналітычнай дзейнасці БДУКМ, згаджаецца з думкай сваёй калегі Наталлі Гендзінай, што ў сучасных умовах глабальных пераўтварэнняў, выкліканых лічбавізацыяй усіх сфер жыцця, у развіцці бібліятэк павінна прасочвацца рацыянальнае спалучэнне тэхнакрытычнага і гуманітарнага кампанентаў.

Бібліятэкам патрэбна асваенне ўсяго арсенала лічбавізацыі, у той жа час кніжніцы павінны забяспечыць пераход на новы ўзровень работы з людзьмі, з канкрэтным чалавекам, незалежна ад таго, прыходзіць той у бібліятэку асабіста альбо выступае ў якасці аддаленага карыстальніка.

Штучны інтэлект, воблачныя вылічэнні, тэхналогіі бесправаднай сувязі, рабатызацыя, дапоўненая рэальнасць, а таксама разнастайныя «разумныя сэрвісы»: інтэрнэт рэчаў, «разумны дом», дыстанцыйнае абслугоўванне — усё гэта набліжае лічбавізацыю, паскораная ў тым ліку пандэміяй. І бібліятэкі будуць вымушаны скарыстоўваць «разумныя сэрвісы», бо шляху назад, як сцвярджаюць даследчыкі, ужо няма.

Аддаленае карыстанне — маркер пандэмічных часоў — выпрабаванне на адаптыўнасць для бібліятэкараў, якія сутыкнуліся з экстрэмальнымі ўмовамі аддаленкі. Дыстанцыйная работа паказала, што нават дасведчаным прафесіяналам трэба пастаянна павышаць узровень кампетэнцый, у тым ліку камп'ютарнай адукаванасці, медыякультуры, пераканана Алена Тулупава, загадчыца аддзела даведачна-інфармацыйнага абслугоўвання Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Падзяліўшыся вопытам дыстанцыйнай работы бібліёграфа, яна адзначае, што назваць аддалены рэжым бібліяграфічнага пошуку паўнацэннай заменай стацыянарнаму рэжыму работы нельга па шэрагу прычын: «Па-першае, пад рукой бібліёграфа няма друкаваных выданняў для прагляду *de visu* і ўдакладнення звестак. Далёка не ўся друкаваная прадукцыя мае электронныя аналагі і адлюстравана ў электронных інфармацыйных рэсурсах. Па-другое, аддаленага даведачна-пошукавага апарату для паглыбленага пошуку ўсё ж недастаткова — картачныя каталогі і картатэкі бібліятэкі, а таксама бібліяграфічныя паказальнікі па-ранейшаму выконваюць сваю пошукавую функцыю і адлюстроўваюць унікальны кантэнт».

Нягледзячы на складанасці і ўзрушэнні ад пандэмічнага крызісу, нагода для аптымізму ёсць. Магчыма, яна пакуль не відавочная, як і ўсмішка, якой не відаць за ахоўнай маскай...

Наталля СВЯТЛОВА

Назва толькі абмяжоўвае

Шматлікія сакрэты хаваюцца ад вачэй мінакоў у зацэні сталічных вуліц, асабліва тых, што пралягаюць праз гістарычны цэнтр... Напрыклад, на заходнім ускрайку Верхняга горада, у глыбіні закавулкаў, расце цяпер новая горная сістэма. Пераважна нізінная мясцовасць, да таго ж аблямаваная з усіх бакоў роўнавялікімі вяршынямі, верыце ці не, але стала пунктам сутыкнення тэктанічных пліт. Уласна, на рагу Рэвалюцыйнай і Гарадскога вала наўпрост пасярод шчыльнай забудовы і бярэ свой пачатак маладая горная града. Ды яшчэ якая — другія Анды!

«Велізарны паўднёваамерыканскі горны масіў выцягнуўся настолькі, што ажно дасягнуў беларускай сталіцы? Якая бязглуздыца!» — небеспадстаўна ўсклікнеце вы, трапіўшы ў нашу пастку. А ўсё вырашаецца проста: на самай справе гаворка вядзецца, натуральна, не пра велічэзныя скалы на далёкім кантыненте, а ўсяго толькі пра маленечкую мастацкую галерэю, якая запазычыла ў іх назву. У сціплым офісным памяшканні,

што вокнамі выходзіць на сквер Адама Міцкевіча, размясцілася галерэя-майстэрня аднаго беларускага мастака — Генадзя Міронава. Сёлета ён якраз святкуе 60-гадовы юбілей...

Хаця, папраўдзе сказаць, юбілей жывапісец ужо даўно адсвяткаваў — яшчэ вясною... Аднак, каб звярнуцца да творчасці гэтага аўтара, зусім не абавязкова шукаць канкрэтнай нагоды. Тым больш сам Генадзь Сяргеевіч, па яго ўласным прызнанні,

афішыраваць круглыя даты не любіць і асаблівай важнасці ім не надае. Як адказны рамеснік (у станоўчым сэнсе), цалкам адданы сваёй музе, ён лічыць за лепшае больш канцэнтравання на працы... Дык чым жа адметны яго «ірэалістычны» жывапіс і якое дачыненне галерэя «Анды», дзе карціны не проста экспануюцца, але таксама і ствараюцца, мае да Паўднёвай Амерыкі?

Генадзь Міронаў нарадзіўся ў 1961 годзе ў Расіі. Дзяцінства будучы жывапісец правёў у Мінску. Тут жа скончыў школу і мастацкі каледж імя А. К. Глебава, тут пераважна і жыве. Але ёсць у біяграфіі мастака і іншы важны топас — Чылі. Менавіта ў гэтай экзатычнай краіне мастак правёў каля 6 гадоў свайго жыцця (праўда, не запар, а з працяглымі перапынкамі). Здавалася б, горад Вінья-дэль-Мар, дзе жыў творца, хіба што не геаграфічны антыпод нашай сталіцы! Дык што можа забіць беларус у такой глушы ў XXI стагоддзі, калі ўсе радовішчы мінералаў ужо даўным-даўно даследаваны?

Адказ будзе прасты — спакой і неба... Генадзь Сяргеевіч наўмысна выбіраў для паездкі такую краіну, каб падалей. Да таго ж з дзяцінства яго цягнула ў горы, а куды яшчэ па іх ехаць, як не ў Чылі! Словам, пад уражаннем ад прыгажосці знамяцітага паўднёваамерыканскага хрыбта і была прыдуманая назва майстэрні. Часцяком і на палотнах можна ўбачыць скалістыя стромы ці разнастайныя заснежаныя пікі. Атрымліваецца, маленькая прастора мінскай галерэі зверху да нізу ўшпілена вялікаснымі вяршынямі далёкіх гор.

Дарэчы, па словах самога майстра, з натуры ён амаль не малюе, таму сапраўдных чылій-

2016 г.

скіх Анд вы тут не знойдзеце. Сюжэты яго палотнаў — зольшшага чыстая фантазія, калі не сказаць фэнтэзі. Нездарма аўтарскі стыль Генадзя Міронава часта называюць «ірэалізмам». Зрэшты, нярэдка ў дачыненні да яго работ выкарыстоўваецца і тэрмін «містычны рэалізм». Нягледзячы на ўяўную рэалістычнасць (нават на мяжы з гіперрэалістычнасцю), жывапіс мастака заўсёды ўтрымлівае і нешта яшчэ, нешта, калі хочаце, звышнатуральнае.

Прыкладам, воляю мастака пасярод чыстага поля лёгка можа расці дрэўца, ад каранёў да кончыкаў галін пакрытае густым імхом. Іншым разам на палатне раскінецца лужок, а на ім мятлікі і траўка... Ды раптам пасярод прыроднага характа ўзнікае загадкавы шарападобны ліхтарык, які лунае ў паветры паміж сцяблін, або ўвогуле якая-небудзь невытлумачальная форма, што не падпарадкоўваецца

законам фізікі. Нават калі гэта цалкам натуральныя сюжэты, пры дапамозе адмысловых колераў і ценяў у Генадзя Міронава атрымліваецца (хутчэй за ўсё падсвядома) надаць карціне містычнасць, іншапланетнасць.

Недарэмна ў мастака ёсць цэлая серыя, прысвечаная касмічным пейзажам... Малюючы бязмежны космас, туманнасці і пульсары альбо звычайныя зямныя лясы ды вадаёмы, нярэдка цяжка спыніцца. Калі нанесці апошні мазок, у які момант работу над творам можна лічыць завершанай? Па перакананні самога Генадзя Сяргеевіча, усе яго карціны не скончаны. Але ж, магчыма, у гэткай эскізнасці, умоўнасці выяўленага і хаваецца сакрэт творчасці жывапісца. Прыглушаная танальнасць, лёгкая меланхалічнасць пустых месцаў робяць вопыт узаемадзеяння з карцінамі досыць медытатывным.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Тайны шыфр спляценняў

На мінулым тыдні «вандроўная» выстаўка мастацкага тэкстылю «Чароўныя фарбы Індыі» нарэшце дабралася і да сталіцы. Адкрыццё экспазіцыі ў галерэі «Атрыум», якая размясцілася на трэцім паверсе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, адбылося 28 кастрычніка. Экспанаты для мерапрыемства, арганізаванага пры падтрымцы Пасольства Рэспублікі Індыя ў Рэспубліцы Беларусь, былі перададзены ў бібліятэку Індыйскім саветам па культурных сувязях. Мы наведальні выстаўку і цяпер спяшаемся падзяліцца з вамі назіраннямі.

Памятаеце, не так даўно ў шкляным будынку ВДНГ, што стаяў на вуліцы Янкі Купалы акурат на тым месцы, дзе сёння поўным ходам ідзе маштабная будоўля, рэгулярна праходзілі так званыя выстаўкі-продажы? Нярэдка на такіх выстаўках экспанаваліся прадметы з далёкіх краін, асаблівай жа папулярнасцю чамусьці карысталіся шматдзённымі мерапрыемствам «Тавары з Індыі», «Кірмаш падарункаў і сувеніраў з Індыі і Пакістана» і г. д. Агromністая зала празрыстага будынка ў такія дні ўся была ўбрана рознакаляровымі шалямі і хусткамі з прыгожымі ўзорамі...

Калі вы таксама сумуеце па тых светлых часінах, значыць, выстаўка мастацкага тэкстылю «Чароўныя фарбы Індыі» дакладна вам падыходзіць. Набыць, зразумела, нічога не атрымаецца, але ўдасталі нацешыцца экзатычным арнамантам і незвычайнымі каляровымі спалучэннямі — гарантавана! Калі ж сур'ёзна, экспазіцыя хаця і вузкая прадметна, але затое досыць шырокая тэматычна. Прадстаўлены не толькі тэкстыль, але і літа-

Традыцыйная камізэлька.

графіі Георгія Паплаўскага, і вырабы з металу, і традыцыйныя ўпрыгажэнні, і, само сабой, цікавыя выданні з бязмежных фондаў Нацыянальнай бібліятэкі.

Канешне, параўноўваць гэтае мерапрыемства з сумніўнымі кірмашамі 2000-х — першай паловы 2010-х гадоў, мякка кажучы, не зусім карэктна. Таму для ўнясення яснасці адразу агаворымся... У дадзеным выпадку мы маем справу з куратарскім ці, калі можна так сказаць, акадэмічным падыходам. Увазе наведвальнікаў прапанаваны ўнікальныя каштоўныя рэчы (нярэдка ручной работы), аформленыя адпаведным чынам. Яны максімальна шырока дэманструюць культурныя асаблівасці розных этнічных груп далёкай краіны. Гэта не танны шырспажыў з рыначнага прылаўка.

Асаблівую цікавасць уяўляюць аўталітаграфіі на індыйскую тэму народнага мастака Беларусі Георг-

гія Паплаўскага. Пераважная колькасць іх створана пад уражаннем ад зборніка вершаў класіка сусветнай літаратуры, вядомага індыйскага паэта, пісьменніка, кампазітара і мастака Рабіндраната Тагора. Зрабіўшы цэлую серыю ілюстрацый да кнігі паэзіі «Сад песень», выдана ў Маскве ў 1988 годзе, Георгій Паплаўскі засведчыў дзіўную падобнасць свайго аўтарскага стылю і стылю нацыянальнага індыйскага жывапісу. Асабліва ўдаліся графічныя партрэты самога Тагора.

Дарэчы, на выстаўцы можна ўбачыць некаторыя вельмі цікавыя і рэдкія выданні твораў славуэта бенгальца. Напрыклад, за адной з вітрый хаваецца маленькая кніжачка з прастай назвай — «Садоўнік». Сціплае, яшчэ прыжыццёвае выданне 1927 года (Цэнтральнае бюро Усебеларускага аб'яднання паэтаў і пісьменнікаў «Маладняк»), змяшчае пераклады асобных вершаў лаўрэата Нобелеўскай прэміі па літаратуры на беларускую мову. Сёлета, між іншым, спаўняецца 160 гадоў з дня нараджэння пісьменніка.

Вяртаючыся да ўласна «мастацкага тэкстылю», трэба згадаць, што, акрамя праслаўтых шалёў, на ўсеагульны агляд выстаўлены таксама старадаўнія і сучасныя дываны, тканыя пано, традыцыйныя сары, распісныя скруткі на тканіннай аснове, а таксама многае іншае. І, паверце, можна надоўга затрымацца перад чарговым экспанатам, спрабуючы разабраць мудрагелістую вязь яго ліній і малюнкаў, разгадаць таемны шыфр спляценняў. Вядома, такія рэчы не кожнаму прыйдуцца да густу, але, напрыклад, аўтару гэтых радкоў тое якраз вельмі даспадобы. Калі і вы хаця б раз былі заўважаны ў зачараваным разгляданні сіметрычнай арнаменталістыкі, то выстаўку трэба наведваць абавязкова.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Ода радасці ды каханню

Прэм’ера балета «Канёк-Гарбунок» прайшла на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі 30 і 31 кастрычніка. Каманда пастаноўшчыкаў пад кіраўніцтвам харэографа, галоўнага балетмайстра тэатра, народнага артыста Беларусі Юрыя Траяна прадставіла публіцы балет савецкага кампазітара Радзівона Шчадрына. Два дзеянні, паўтары гадзіны чыстага гучання, але што гэтаму папярэднічала? Пра падрыхтоўку, прэм’еру і ўражанні ад работы расказала творчая група Вялікага. Але спачатку пра вытокі...

Першакрыніца Пятра Яршова

Руская казка ў вершах напісана Пятром Яршовым у 1830-х гадах. Галоўныя персанажы — сялянскі сын Іван-дурань і чароўны Канёк-Гарбунок. Гэты класічны твор рускай дзіцячай літаратуры напісаны чатырохстопным харэем з парнай рыфмоўкай. Лёгкасць верша, мноства трапных выразаў, элементы сацыяльнай сатыры — усё гэта абумовіла папулярнасць казачнай паэмы і сярод дарослых, лічаць даследчыкі.

Пісьменнік задумаў свой твор, калі прачытаў казкі Аляксандра Пушкіна, якія тады толькі выйшлі. Вядома, што пазней будучы класік пахваліў «Канька-Гарбунка». Дарэчы, у 1910-я і 1930-я гады першыя чатыры радкі казкі ўключаліся ў зборы твораў Аляксандра Пушкіна, але пазней было вырашана не друкаваць іх разам, бо ранейшае сведчанне Аляксандра Смірдзіна, кнігапрадаўца і выдаўца, пра тое, што яны належаць Аляксандру Сяргеевічу, пачалі ўспрымаць толькі як удзел паэта ў рэдагаванні. Акрамя таго, ужо пасля смерці паэта Пётр Яршоў замяніў радок «Не на небе — на зямлі» на «Супраць неба — на зямлі». Калі б стваральнікам быў Пушкін, магчыма, Пётр Яршоў не адважыўся так зрабіць. Так ці інакш, дагэтуль існуе версія аб аўтарстве вялікага рускага паэта.

У 1843 годзе, пасля выхаду трэцяга выдання, казка была цалкам забаронена цензурай і 13 гадоў не перавыдавалася, забылася чытачом. Аднак у 1856 і 1861 гадах аўтар падрыхтаваў новыя выданні, аднавіўшы цензурныя пропускі і істотна перапрацаваўшы тэкст. Да канца XIX стагоддзя «Канёк-Гарбунок» стаў класікай. Між тым Пётр Яршоў выкарыстаў у творы мноства народных казак («Казка пра Івана-дурня», «Сіўка-Бурка», «Жар-птушка», «Васіліса-царэўна» і інш.), а сюжэт быў распаўсюджаны ў іншых культурах.

Балет Радзівона Шчадрына

Балет у 4 актах 8 карцінах з пралогам і эпilogueм быў створаны для Вялікага тэатра СССР тады яшчэ аспірантам кансерваторыі, якому на той момант было крыху больш за дваццаць гадоў. Вядома, што папярэднічала з’яўленню музыкі паездка ў беларускую глыбінку, дзе кампазітару давялося пачуць шмат народных песень. Партытуру ён прысвяціў Маі Плісецкай, з якой пазнаёміўся якраз на першых рэпетыцыях гэтага спектакля. Знакаміта ўжо балерына стала яго жонкай у 1958-м. Прэм’ера ж «Канька-Гарбунка» прайшла ў 1960 годзе, а ў 1961-м яго пастаноўка была экранізавана.

Між тым у 1864 годзе на сцэне імператарскага Пецябургскага Вялікага Каменнага тэатра ўжо з’яўляўся балет на той жа сюжэт і з такой жа назвай. Гэта быў паспяховы твор кампазітара Цэзара Пуні ў пастаноўцы галоўнага балетмайстра Пецябургскай імператарскай трупы Артура Сен-Леона. Яго лічаць першым балетам на рускую нацыянальную тэматыку. Шмат гадоў ён уваходзіў у рэпертуар рускіх тэатраў, аднак савецкай уладзе быў не даспадобы.

Вынік Юрыя Траяна

За знакамітую алегарычную казку з выхаваўча-асветніцкім падтэкстам у мінскім Вялікім тэатры ўзяліся ўпершыню. Падчас прэс-канферэнцыі, прысвечанай прэм’еры «Канька-Гарбунка», генеральны дырэктар Вялікага тэатра Беларусі Вячаслаў Гарбузаў падкрэсліў:

— Упэўнены, што балет будзе цікавы не толькі дзецям, але і бацькам. Пастановачная група вельмі якасна падыхла да харэаграфіі, касцюмаў, музычнага матэрыялу, сцэнаграфіі і святла. Атрымаўся вельмі добры, дастойны вынік. Спектакль стане ўпрыгажэннем нашага рэпертуару на многія гады.

У балетнай версіі кожны глядач, па задумцы пастаноўшчыкаў, разгледзіць нешта сваё: дарослыя — гісторыю, не пазбаўленую надзённасці, дзеці — цудоўныя ператварэнні і прыгожую карцінку. Спецыяльна для прэм’еры мастак па касцюмах Кацярына Булгакава стварыла тры сотні эскізаў. Папярэдне вывучыла дзясяткі карцін, у тым ліку творы самага знакамітага з рускіх ілюстратараў Івана Білібіна. Натхненнем паслужылі эскізы работ рускіх мастакоў, якія афармлялі балетныя спектаклі, у першую чаргу з «Мира искусства». У спектаклі, расказвае Кацярына Булгакава, існуюць два светы — свет людзей і казачных істот, якія ў рэшце рэшт дапамогуць галоўным героям знайсці сваё шчасце. Таму ўсе казачныя персанажы прыдуманы такімі, якімі іх можа ўявіць толькі дзіця: у смешных уборах, яркіх, як дзіцячая размалёўка.

За ператварэнні на сцэне адказвае каманда спецыялістаў на чале з мастаком Любоўю Сідзельнікавай. «Найперш мяне натхняла музыка Радзівона Шчадрына, — адзначае мастак-пастаноўшчык. — Неабходна было знайсці гармонію, каб афармленне спектакля спалучалася менавіта з музыкай. Таму я старалася стварыць не толькі народную гісторыю. Шукала нейкія матывы ў рускім мадэрне, чэрпала ідэі ў маёліцы Міхаіла Урубеля, у работах удзельнікаў Абрамцаўскага мастацкага гуртка».

Аўтар лібрэта, балетмайстар-пастаноўшчык спектакля Юрый Траян звяртае ўвагу, што «Канёк-Гарбунок» павінен зацікавіць глядачоў у тым ліку вобразнасцю і шматслойнасцю сэнсаў: «Галоўнае для нас — захаваць свет, атмасферу, дух рускай народнай казкі, — падкрэслівае балетмайстар-пастаноўшчык. — Уся гісторыя пачнецца ад... печкі. У рускай казцы гэта, мабыць, адзін з найважнейшых сімвалаў, за якім хаваецца мноства знакаў і сэнсаў».

— Валянцін Мікалаевіч Елізар’еў асабіста знаёмы са Шчадрыным і атрымаў ад яго дазвол паставіць балет, — расказвае дырыжор-пастаноўшчык спектакля, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Мікалай Калядка. — Радзівон Канстанцінавіч у свой час напісаў чатыры вялікія

дзеянні: больш за тры гадзіны музыкі, таўшчэзныя тамы! Там і каралы танцуюць, і варыяцыі марскога рака... Але сёння чатыры гадзіны ніхто сядзець не будзе, і ні ў адным тэатры чатыры дзеянні не ставіліся! Таму мы не выправілі ніводнай ноты, але, вядома, скарацілі, бо ва ўсіх тэатрах робяць гэтыя купюры.

За аснову беларускай пастаноўкі ўзята рэдакцыя галоўнага дырыжора пецябургскага Марыінскага тэатра Валерыя Гергіева. Насамрэч рэдагаваў партытуру і ўзгадніў яе са Шчадрыным не Гергіеў, а харэограф Дзмітрый Бранцаў, які, на жаль, ужо пайшоў з жыцця. Адбывалася гэта сорак гадоў таму, калі ў Кіраўскім тэатры (цяпер Марыінскім) упершыню ставіўся «Канёк-Гарбунок».

— У Юрыя Антонавіча каласальны драматургічны нюх! — з захапленнем працягвае Мікалай Калядка. — Я да яго прыслухоўваюся. Кажу: «А давайце, мы гэты марш крышку абрэжам або наогул прыбяром!» Спачатку я абуюраюся: «Як гэта прыбраць? Там аркестр выдатна гучыць!» А потым думаю: «Навошта ў канцы нам гэты камічны пахавальны марш? Мы лепш пяройдзем адразу да па-дэ-дэ — да радасці, да кахання!»

Што ж атрымалася ў выніку? На сцэне — сутыкненне добра і зла, хітрасці і прастаты, кахання і жадання любымі сродкамі займець прадмет кахання. Галоўныя героі засталіся тыя ж, што і ў класічным творы: Іван, Канёк-Гарбунок, Цар-дзеўчына, Цар... Царства Жар-птушак вогненнае, палаючае... Жыхароў Падводнага царства адрозніваюць плаўныя рухі. Чуюцца нават гукі мора. У свеце людзей праходзяць шумныя кірмашы, плятуцца палацавыя інтрыгі. Цар, натуральна, любіць рускую печ і цацачнага канька, з якім бавіцца як малое дзіця. Размаляваныя ўзоры расцвітаюць не толькі ў дэкарацыях, але і амаль ва ўсім, што акружае герояў.

Эвен Капітэн выканаў ролю Івана. Французу няпроста было навучыцца танцаваць па-руску, таксама злавіць і ўвасобіць манеру паводзін, тым не менш усё атрымалася. Роля Канька-Гарбунка бліскуча ўдалася японцу Тара Курачы. Яго персанаж палюбіцца дзецям і дарослым за спрыт, знаходлівасць, вярнасць. Ды і Цар у выкананні Юрыя Кавалёва атрымаўся не тыранам, а камічным, па-дзіцячы наіўным і капрызным. Дарэчы, рэжысёр-пастаноўшчык Юрый Траян падкрэсліў, што, калі б танцаваў у спектаклі, абраў бы ролю Цара: «Там вельмі шмат цікавых акцёрскіх момантаў, іх трэба ўвасобіць, аднак не перайграць».

— На жаль, не ўсе артысты балета, якія цудоўна танцуюць, выдатныя акцёры, а бывае, і наадварот. Маю тры саставы выканаўцаў, чацвёрты толькі фарміруецца. Кардэбалет танцуе кожны дзень, салісты мяняюцца. На жаль, каранавірус унёс свае карэктывы. Ёсць месцы, дзе мне давялося скараціць колькасць артыстаў, але, спадзяюся, гэтая справа часовая. Усё пройдзе, і будзем танцаваць у пашыраным саставе, — падкрэсліў Юрый Траян.

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота Кастуса ДРОБАВА

З уліктай і Поўнач — радасць

Продкі братоў Лапцевых, чыё прозвішча ўвекавечана ў назве мора, сцвярджалі, што каля вытокаў іх роду стаяў знакаміты касожскі князь Радзедзя ці Радэга. Спадчыннікам яго, маўляў, быў князь Глеб Саракавумаў, сына якога Варфаламея клікалі Лапаць. Аднак гэта ніякімі крыніцамі не падмацавана. У сапраўднасці гэтыя Лапцевы (ёсць некалькі адгалінаванняў роду) паходзілі з паўночных раёнаў Віцебшчыны. Фальваркі іх бацькоў знаходзіліся паміж Себежам і Невелем, сёння тэрыторыя Пскоўскай вобласці Расійскай Федэрацыі.

Харытон Лапцеў.

Некалі гэтыя землі належалі Вялікаму Княству Літоўскаму. Некаторы час уваходзілі ў склад Маскоўскай дзяржавы. Себеж і Невель былі і павятовымі гарадамі Полацкага намесніцтва. А з 1802 да 1924 года знаходзіліся ў Віцебскай губерні.

Старэйшы Харытон нарадзіўся ў 1700 годзе ў фальварку Покарава тады Вялікалукскага павята. Малодшы Дзмітрый, яго стрыечны брат, годам пазней па суседстве ў фальварку Болатова. У 1715 годзе адначасова паступілі ў Марскую акадэмію. Скончыўшы яе, трапілі на флот гардэмарынамі. Праз шмат гадоў, ужо лейтэнантам, Харытон камандаваў прыдворнай яхтай «Дэкронэ». Аднак яго вабілі далёкія дарогі, неабследаваныя тэрыторыі.

Мара ажыццявілася, калі прызначылі начальнікам аднаго з атрадаў чарговай Вялікай Палярнай экспедыцыі для працягу вывучэння і апісання ўзбярэжжа паміж вусцямі рэк Лены і Енісея. Перад гэтым пагаварыў з братам. Дзмітрый якраз вярнуўся пасля даследавання марскога берага на ўсход ад Лены. З сабой прывёз журналы, справаздачы і карты. Харытону даў некаторыя практычныя парады.

Сталіцу пакінулі разам. У Казані забралі такелаж для суднаў. У Іркуцку атрымалі на дарогу грошы, правіант, падарункі для туземцаў. Харытон папрасіў паклапаціцца аб сабаках і аленях для запрэжак, бо на ўзбярэжжы іх знайсці няпроста. Нарыхтаваў у вусці рэк Таймыры, Хатангі і Анбары рыбы. Для магчымай зімоўкі падрыхтаваў жыллё.

У канцы мая 1739 года атрад сабраўся ў Якуцку. А 5 чэрвеня на дубель-шлюпцы «Якуцк» адпраўіўся ўніз па Лене. У вусці рэчкі Алянёк напаткалі першы лёд. Покрыва было не суцэльнае, аднак рух замарудзіўся. У асобных месцах ішлі на вёслах. Пры з'яўленні ветру — пад ветразямі. Невялікія льдзіны рассоўвалі шастамі. Пры трывалым насце прабівалі яго пешнямі. Але цяперашні востраў Вялікі Бегічаў з-за тоўстага лёду, які пралягаў не на адну мілю, абышлі.

У Хатангскі заліў увайшлі з поўначы. Пасля ўздоўж берага паплылі на захад. А мароз усё мацней. Было відавочна, што прайдзе не так шмат часу, і вада цалкам замерзне. Уззяліся шукаць такое месца для зімоўкі, дзе было б шмат плаўніку. Аднак яго ў дастатковай колькасці не аказалася, таму давялося вяртацца да Хатангскага заліва. Па рацэ Хатанзе дасягнулі яе прытоку. Там пракжывалі некалькі сем'яў тунгусаў. Знайшоўшы з імі паразуменне, засталіся зімаваць.

З тунгусамі развіталіся толькі 13 ліпеня. Для выхаду ў мора спатрэбіўся яшчэ месяц. На шляху было шмат ільдзін, што замаруджвала прасоўванне наперад. А вось у моры, пакуль не падышлі да вялізнай паласы лёду, спачатку ўсё складалася добра. Паплылі па самым краі яе. Але нечакана напрамак ветру змяніўся. Зрушыўшыся з месца, лёд з усіх бакоў пачаў сціскаць дубель-шлюпку. Напор яго быў настолькі моцны,

што для таго, каб судна не перакулілася, агароджвалі барты бярвеннем. Толькі і гэта мала дапамагала. Да ўсяго з'явілася чеча.

Каб «Якуцк» стаў лягчэйшы, выгрузілі гарматы і правіант. Але гэта ўжо не магло вырашыць праблему. Насавая частка дубель-шлюпкі, не вытрымаўшы напору лёду, зламалася. Харытон Пракопавіч у такой надзвычайнай сітуацыі прыняў адзіна правільнае рашэнне. Загадаў камандзе тэрмінова пакідаць «Якуцк». Ды прырода паднесла яшчэ адзін нечаканы сюрпрыз.

З месца зрушыўся прыпайны, пакрыты снегам, лёд. Ад рэзкага руху ён уздыбіўся, гатовы вось-вось пачаць крышчыцца. Усе, спатыкаючыся, кінуліся на выратавальны бераг. Своечасова! Толькі апынуліся на ім, як плынь падхапіла льдзіны. Ад берага «Якуцк» ужо аддзяляла шырокая паласа са снежна-лёдавага месіва.

Тыя, хто раней сышоў на бераг, паспяшаліся даставіць туды і знятае з дубель-шлюпкі. Баяліся прамарудзіць, бо лёд, на якім яно заходзілася, мог пачаць ламацца. Пашанцавала... Ды і зямлянка ўжо была ўзведзена. Тут і размясціліся. А 31 жніўня 1740 года назаўсёды развіталіся з «Якуцкам». З болей назіралі, як ён тоне літаральна на вачах.

Раней з нецярпеннем чакалі ўскрыцця Хатангі. Цяпер, наадварот, трывожыла, каб рэкі хутчэй замерзлі — да той жа Хатангі можна дабрацца па лёдзе. Ведалі, што там жыве прамысловец Васіль Сазаноўскі. Разлічвалі, што з яго дапамогай перазімаваць прасцей. Загадзя накіравалі да яго пасланцоў. Аднак яны вярнуліся засмучаныя. Шлях перапыніла губа шырынёй каля двух вёрст. Не ведаючы, што яна ўпадае ў мора, паспрабавалі абысці. Як высветлілася, марна пераадолелі 30 вёрст.

Не здагадваліся, што ёсць прычына і радавацца — выпадкова адкрылі невядомую бухту! Пазней яе нанясуць на карты як бухту Марыі Прончышчавай. Толькі калі б і ведалі пра гэта, настрой наўрад ці палепшыўся б. На падыходзе была арктычная зіма — доўгая, з лютымі маразамі. Жытло ў іх — звычайныя зямлянкі. Ды яшчэ і выкапаныя наспех. Замест страхі — нацягнутыя старыя ветразі. І цесна, і холадна, яшчэ і вільготна. Хоць палілі безупынку, цяпела не надта. З-за сырасці, нізкай тэмпературы многія захварэлі.

Каб перабрацца на процілеглы бераг, з нецярпеннем чакалі трывалага лёду. Для павелічэння ўмяшчальнасці палатак знізу прышылі парусінавыя падстаўкі. Гэта рабіла іх больш аб'ёмнымі. Але вецер часта ўзмацняўся. Ад правядвання становілася яшчэ халадней. Паспрабавалі пераправіцца праз уваходную частку бухты на плытах з плаўніку. Каб такая думка прыйшла крыху раней, магчыма, і атрымалася б. Аднак вада пачала ўжо замярзаць. З'явіўся шарош — дробны крохкі, кашападобны лёд. На плытах не паплынеш, а паспрабаваць ісці не менш небяспечна.

Ды ўсё адно рана ці позна, але перапраўляцца давядзецца. Таму склаўшы рукі не сядзелі. Да магчымай пераправы на нартах-валакушах, якія зрабілі самі, падвозілі правіант. Штодня шэсць вёрстаў туды, шэсць — назад. Тыя, хто заставаўся ў палатцы, рэгулярна правяралі трываласць лёду.

Для адпраўкі да Хатангі Харытон Лапцеў падрыхтаваў тры групы. Калі прыбудзе менш людзей, то ў невялікіх прамысловых зімоўях размясціцца прасцей. Першая група з 8 салдат і сабачай запрэжкі, на якой везлі прадукты і палатку, накіравалася да найбліжэйшага зімоўя Канечнага з просьбай аб дапамозе. На другі дзень адправілася асноўная група — 15 чалавек з Лапцевым. Назаўтра — трэцяя з 10 чалавек, таксама з правіантам і палаткамі.

Да зімоўя — 120 кіламетраў. Ды настолькі вынослівымі былі, што такую немалую адлегласць, прытым у неспрыяльных умовах, пераадолевалі прыкладна за пяць дзён. Крыху адпачыўшы і пакінуўшы аслаблых, рухаліся да наступнага зімоўя. Некаторыя ў дарозе не развіталіся з памерлымі. Пасля прыбыцця на Хатангскую базу іх пахавалі з воінскімі ўшанаваннямі.

Паводле інструкцый, для далейшага абследавання ўзбярэжжа там, дзе не прайсці на судне, дазвалялася рухацца па сушы. Такая сітуацыя і склалася. Ды яшчэ і надзвычайная. Судна ж увогуле не было. Як быццам, ніякай праблемы. Але ж у інструкцыі было і ўдакладненне. Сухапутнае вымярэнне глыбіні ў вусцях рэк і паблізу берагоў дазвалялася толькі летам.

Праўда, атрад Лапцева першапраходцам не быў. Пра гэты паўвостраў рускія паморы ведалі яшчэ ў пачатку XVII стагоддзя. Аднак, аб'ехаўшы Таймыр на сабачых запрэжках, Харытон Пракопавіч склаў першую даволі дакладную карту. Першы зрабіў і геаграфічнае даследаванне паўвострава. Узразілі і запамніліся аганькі. Так на Таймыры называюць кветкі жаркі. Падобныя на ружы, яны не баяцца таймырскай вечнай мерзлаты. Агеньчыкамі запальваюцца ў маі і не патухаюць да канца жніўня.

Тыя, хто даваў падобныя рэкамендацыі, не ведалі, што ў паўночных раёнах у гэты час бездараж. На сабаках не паездзіш. Для аленяў яшчэ не вырас корм. А на сабачых запрэжках можна рухацца ўжо ў красавіку. Пра гэта Харытон Платонавіч і паведаміў у марское ведамства ў Пецярбург.

Чакаючы адказу, «чтоб все время не прошло», зноў стварыў тры групы. Кожная з 3—4 запрэжак і 3—4 чалавек. Каб з вусцяў рэк Хатангі, Ніжняй Таймыры і Пясіны рухаліся яны адзін аднаму насустрач. У навакольных зімоўях падабраў найлепшых сабак. Для іх прамысловікі мінулагаднім летам удаліся нарыхтавалі сушанай рыбы — юколы.

Свая назва і ў вяленай аленіны — улікта. Найлепшы прысмак для саміх падарожнікаў! Яе, а таксама сметанковага масла, розных круп, сухароў, солі назапасілі ўдасталі. Як і шмат іншага, без чаго не абысціся ў дарозе. Асабліва там, дзе зімоўяў няма.

Да паходу падрыхтавалі нарты, паходныя чумы. Шмат хто набыў у якутаў і тунгусаў мясцовую апратку. Наколькі яна цёплая і зручная, даўно ўпэўніўся і Харытон Лапцеў. Таксама прыдбаў сабе. Планаваў абследаваць унутраныя раёны ўсходняй часткі Таймырскага

паўвострава, на ім выйсці ў вусце ракі Таймыр.

Як і дагэтуль, веў дзённік, робячы невялікую справаздачу. Пісаў каротка, але інфармацыю падаваў важную. Напрыклад: «По обе стороны реки берега каменные, утесные, щеки называются». Ці такі запіс: «здесь закончились утесные берега. Подкаменные называются для того, что в высокой каменной стене сделано яко пещера в длину сажени на 5, попере сажени на 3, вверх сажени на 6. Сия гора утесная состоит из черного камня, подобно аспиду, меж слоями белый шов, подобно алебастру». Гэта быў унікальны помнік прыроды. Ён вядомы сёння як гара Міддэндорфа.

У дзень пераадолевалі па 50 і нават больш вёрстаў. Ехалі ўздоўж усходніх берагоў незнаёмага архіпелага. Цяпер ён называецца архіпелагам Нордэншэльда. Экспедыцыя доўжылася амаль дзесяць гадоў. У некаторых месцах затрымліваліся падоўгу. Як на паўвостраве Таймыр.

Праўда, атрад Лапцева першапраходцам не быў. Пра гэты паўвостраў рускія паморы ведалі яшчэ ў пачатку XVII стагоддзя. Аднак, аб'ехаўшы Таймыр на сабачых запрэжках, Харытон Пракопавіч склаў першую даволі дакладную карту. Першы зрабіў і геаграфічнае даследаванне паўвострава. Узразілі і запамніліся аганькі. Так на Таймыры называюць кветкі жаркі. Падобныя на ружы, яны не баяцца таймырскай вечнай мерзлаты. Агеньчыкамі запальваюцца ў маі і не патухаюць да канца жніўня.

Тады знаходкі мамантаў не былі рэдкасцю. У сваіх нататках «Берег между Леной и Енисеем. Записки Лейтенанта Харитона Прокофьевича Лаптева» засведчыў: «На сей тундре находятся рога, весом в 10 пудов. А на иных реках здешней тундры из берегов вымывает и целые звери мамонты, с обоими рогами. На них кожа толщиной в 5 дюймов, а шерсть и тело истлели. А прочие кости, кроме помянутых рогов, весьма дряблые. Голова подобно лошадиной, зубы плоские, толстые, не выше трех дюймов». Падрагі меў на ўвазе біўні.

З матэрыяламі экспедыцыі ў жніўні 1743 года прыбыў у Пецярбург. Прапанаваў зрабіць вытрымку з іх. Уззяўся за працу з усведамленнем, што «оное Описание при сем представляется для известия предкам, что знать каждому можно, где какие вещи водою или сухим путем без лишней утраты интересом меж помянутой рекою Леной и Енисеем». Памылкова замест «потомкам» напісаў «предкам».

Харытона Пракопавіча «определили в здешнюю корабельную команду». Ні ў кога не з'явілася думка павысіць яго ў вайсковым званні ці неяк узнгародзіць. Успомнілі толькі ў канцы 1745 года, калі стваралася «Генеральная карта к Сибирским и Камчатским берегам». Сабралі разам былых кіраўнікоў атрадаў Палярнай экспедыцыі.

Пасля гэтага камандаваў рознымі караблямі. Наступны чын — капітан — атрымаў толькі ў 1752 годзе. Якраз адкрыўся марскі кадэцкі корпус. Прызначылі памочнікам дырэктара. Такое вайскавае званне павінен быў мець па штатным раскладзе. Аднак лёс да яго стаў больш спагядлівы. Удзельнічаючы ў Сямігадовай вайне з Прусіяй, закончыў яе ў чыне капітана 1 рангу. У пяхоте гэта адпавядала палкоўніку. Быў прызначаны... з аднаго заходу і вымавіць цяжка, лепш чытаць па складах.... обер-штэрккрыжамі-сарам Балтыйскага флоту. Прасцей кажучы — галоўным інтэндантам забеспячэння флоту.

Але шматгадовае знаходжанне ў паўночных шыротах сказалася на здароўі. Вярнуўся ў Покарава, дзе і памёр 21 снежня 1763 года.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Дамок вокнамі ў гісторыю

Прыхільнікі даўніны цудоўна ведаюць сапраўдную цану арыгіналам рэдкіх дакументаў. Безумоўна, не можа іх не зацікавіць грамата караля польскага і вялікага князя літоўскага Жыгімонта II Аўгуста ад 9 студзеня 1746 года. Знойдзена і ахвотныя пабачыць здымак заснавальніка беларускага навуковага мовазнаўства і літаратуразнаўства, філолага-славіста, палеографа і этнографа Яўхіма Карскага. А яшчэ цікавей пазнаёміцца з фотаапаратам, з якім Яўхім Фёдаравіч падарожнічаў па Беларусі, працуючы над першай часткай свайго знакамітага трохтомніка «Беларусы».

Гадаючы, дзе названыя экспанаты можна ўбачыць, многія, хутчэй за ўсё назавуць Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь. У сапраўднасці гэтыя ўнікальныя рэчы, як і шмат іншых, без ведання пра якія гісторыя нашай Радзімы ў нечым збядняецца, захоўваюцца ў Музеі гісторыі Клецчыны. Яго будынак, дарэчы, чымсьці нагадвае паляўнічы дамок на тэрыторыі Гомельскага палацава-паркавага ансамбля Румянцавых і Паскевічаў.

Музеём гісторыі Клецчыны называецца з 1 кастрычніка 2005 года. Работу ж пачаў 29 кастрычніка 1961-га з гісторыка-этнаграфічнай экспазіцыі ў Клецкай сярэдняй школе. Сваім з'яўленнем, як і таму, што выглядае будынак менавіта так, абавязаны Дарафею Чорнаму. Настаўнік па прафесіі, ён быў краязнаўцам па прызыванні. Як і дырэктар Цімковіцкай сярэдняй школы Капыльскага раёна Зінаіда Раманенка, дзякуючы якой з'явіўся школьны музей Кузьмы Чорнага, цяперашні філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

Дарафей Максімавіч, праўда, дырэктарам не быў — выкладаў геаграфію, астраномію і маляванне ў сярэдняй школе свайго роднага горада. Нарадзіўся 23 верасня 1924 года. Геалага-геаграфічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта заканчваў завоchna: не да таго было, каб рассяджацца ў студэнцкіх аўдыторыях. У Вялікую Айчынную вайну змагаўся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Для яго яна была і Другой сусветнай, бо ўдзельнічаў у разгроме мілітарысцкай Японіі. Дэмабілізаваўся толькі ў 1949 годзе.

У яго асобе вучні знайшлі не толькі любімага настаўніка, але і старэйшага таварыша. З задавальненнем хадзілі з ім у паходы, знаёміліся з матэрыяламі, што тычацца мінулага Клецчыны, пазнавалі яе прыроду. Адкрывалі для сябе і тое, аб чым у падручніках не прачытаеш. Бываючы на студэнцкіх сесіях у Мінску, Дарафей Максімавіч наведваўся ў бібліятэку не толькі для азнаямлення з літаратурай, неабходнай для здачы экзаменаў ды залікаў. Чытаў тое, пра што цікава будзе расказаць вучням. Ад яго яны даведаліся, як шмат сакрэтаў хаваецца ў зямлі. А хутка і самі адкрылі адзін з іх. У тарфяніку каля вёскі Капланавічы адкапалі драўлянае рала. Як высветлілася, самае старажытнае ва ўсёй Усходняй Еўропе і па сёння. Цяпер знаходзіцца ў Нацыянальным гістарычным музеі.

Знайшоў Дарафей Чорны аднадумцаў і ў пошукавай рабоце. Імі сталі дырэктар школы Анатоль Фінскі і супрацоўнік міліцыі Васіль Абрамовіч. Ішоў канец 50-х гадоў мінулага стагоддзя, а яны замахнуліся на тое, чым цяпер займаюцца ці не па ўсёй Беларусі. Разумеючы вялікую ролю краязнаўства, пачалі рыхтаваць у школе гісторыка-этнаграфічную экспазіцыю. Перад гэтым стварылі таварыства «Юны краязнаўца», бо ахвотных займацца ставала. Пасля афармлення матэрыялаў на трэцім паверсе школы было выстаўлена звыш тысячы экспанатаў.

Праходзіў час, і ўпэўніваліся, што неабходна ствараць школьны музей. Экспанатаў з'яўлялася ўсё больш. Сёе-тое вучні прыносілі з дому. Праводзячы рэвізію ў хатніх закутках, самыя каштоўныя сямейныя рэліквіі пакідалі, але было і тое, з чым можна пазнаёміць іншых. Нямала матэрыялаў з'явілася пасля таго, як пад кіраўніцтвам Дарафея Максімавіча ўдзельнічалі ў раскопках гарадзішчаў, якія праводзілі археолагі з Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР.

Найлепшае пазнанне роднага краю па-ранейшаму адбывалася ў час паходаў. Часцей шматдзённых, але ўдзельнікам яны былі не ў цяжкасці. Мелі ўжо немалы вопыт. Хутка яго перанялі юныя падарожнікі ў многіх кутках Савецкага Саюза. Дарафей Чорны сканструяваў кастровае паходнае прыстасаванне, за якое атрымаў патэнт на вынаходніцтва, а ўсесаюзны часопіс «Юный турист» падрабязна расказаў пра гэта. Падзяліліся клецкія краязнаўцы сваім вопытам і на Усесаюзным злёце юных турыстаў, што праходзіў у Гомелі ў 1965 годзе.

Тады і пазнаёміліся з палацава-парковым ансамблем Румянцавых і Паскевічаў. Пра паляўнічы дамок Дарафей Максімавіч і ўспомніў, калі ў Клецку пачалі ўзводзіць будынак для музея. Праўда, справа рухалася не так хутка, як хацелася. Для ажыццяўлення задуманага спатрэбілася каля дзесяці гадоў.

Затое 1 верасня 1979 года ператварылася ў двайное свята. Не толькі таму, што нарэшце здзейснілася тое, чым даўно жылі. Музею надалі статус дзяржаўнага. Для Дарафея Чорнага гэты дзень стаў трайным святам — яго прызначылі дырэктарам музея. Больш за тры тысячы экспанатаў сталі і адказнасцю, і жаданнем працаваць далей. І ён працаваў. Адміністратар па пасадзе, па-ранейшаму заставаўся даследчыкам. Да дзвюх яго кніг «Горят костры походные» і «Краязнаўчая работа ў школе», выдздзёных раней, дадаліся яшчэ дзве — «Познай Родину, воспитай себя» і «Клецк».

Клецкі музей.

Не стала Дарафея Максімавіча 21 жніўня 1997 года. Усё добрае, зробленае ім, падштурхнула супрацоўнікаў музея прадоўжыць работу па папярэдняй экспазіцыі. На сёння колькасць экспанатаў пераваліла за 13 тысяч, каля 10 тысяч з іх — асноўнага фонду. Наведвальнікі могуць прасачыць гісторыю горада і раёна ад старажытнасці да нашых дзён. Прычым 95 працэнтаў матэрыялаў арыгінальныя.

Знайшліся ў Дарафея Максімавіча і паслядоўнікі. Найбольш плённа на ніве мясцовага краязнаўства працаваў Уладзімір Сазановіч. Ён таксама тамашні. Нарадзіўся 1 верасня 1946 года ў вёсцы Бабаевічы. Скончыў мясцовую сямігодку, Клецкую сярэдняю школу. Пасля вучыўся ў прафесійна-тэхнічным вучылішчы, выбраў прафесію электрамонтэра. Адслужыўшы ў войску, звязаў свой шлях з журналістыкай. Маючы схільнасць да друкаванага слова, уладкаваўся на працу ў нясвіжскую раённую газету «Чырвоны сцяг» (сённяшнія «Нясвіжскія навіны»). Потым была клецкая раёнка «Да новых перамог». Скончыўшы аддзяленне друку, радыё і тэлебачання Мінскай вышэйшай партыйнай школы, працаваў лектарам Клецкага райкама партыі.

У вольны час даследаваў гісторыю Клецчыны. Аднак і выступаючы перад насельніцтвам, не абмяжоўваўся тым, што вымушаны быў гаварыць як партыйны прапагандыст. Увязваў расказанае з мясцовымі рэаліямі, па магчымасці, з тым, што адбывалася на Клецчыне ў іншыя часы. Балазе, матэрыялу ставала. І ў сваіх публікацыях аналізаваў не толькі (а хутчэй за ўсё не столькі) тое, што ляжыць, як кажуць, на паверхні. Вывучаў факты малавядомыя, а то і невядомыя. І ў публікацыях розных гадоў, і распытваючы ўдзельнікаў пэўных падзей.

Спачатку яго цікавілі падзеі гадоў рэвалюцыі, Вялікай Айчыннай вайны. На той час у раёне жылі яшчэ і тыя, хто змагаўся з царызмам. Памяць жа ўсенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі была зусім свежай. Многае знаходзіў і ў архівах. Публікацыі Уладзіміра Паўлавіча прыцягнулі ўвагу не толькі чытачоў. Іх належна ацанілі і мясцовыя ўлады. Калі стваралася камісія па напісанні Летапісу народнай славы Клецчыны, не задумваючыся, старшыней прызначылі

Уладзіміра Сазановіча. За працу ўзяўся, як заўсёды, з уласцівай яму адказнасцю ды апантанасцю. І раптам...

У 1985 годзе пераехаў у Маскву. Працаваў памочнікам намесніка міністра будаўніча-дарожнага машынабудавання Расійскай Федэрацыі, намеснікам галоўнага рэдактара Пушкінскай раённай газеты «Маяк», а пасля рэдагаваў яе. Ды не «вясельным генералам» з'яўляўся — плённа займаўся творчасцю! У 1993 годзе быў удастоены прэміі Саюза журналістаў Расіі. Выдаў кнігу нарысаў «Мужество высокой пробы», у якой расказаў пра поўных кавалераў ордэна Славы, уражэнцаў і жыхароў Пушкінскага раёна. Яна стала ў яго чацвёртай. Дагэтуль у Мінску выйшлі «3 кагорты мужных», «Першым заўсёды цяжка» (сумесна з Уладзімірам Дамашэвічам), «Боль людски».

Жыццё таленавітага журналіста-даследчыка абарвалася трагічна. У 1997 годзе загінуў. Пасля сябе пакінуў значную творчую спадчыну. З многімі матэрыяламі можна пазнаёміцца ў дакументальна-мастацкай хроніцы Клецкага раёна «Памяць». Там прыводзіцца і спіс рэспрэсаваных жыхароў Клецчыны, які амаль цалкам складзены Уладзімірам Паўлавічам. У «Памяці» можна прачытаць пра яго самога. А ў Музеі гісторыі Клецчыны захоўваюцца некаторыя рукапісныя матэрыялы, якія, калі б пражыў больш, несумненна, сталі асновай для яго новых публікацый.

Як Уладзімір Сазановіч — годны прадаўжальнік Дарафея Чорнага, так прадстаўнік маладзейшай кагорты даследчыкаў Андрэй Блінец — Уладзіміра Сазановіча. Працуе старшым навуковым супрацоўнікам Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж». Раней — супрацоўнікам клецкай раённай газеты «Да новых перамог», у якой вёў гісторыка-асветніцкую старонку «Карані». Але і цяпер не страціў з ёй творчых сувязей. Увогуле, краязнаўчая тэматыка ў гэтым выданні заўсёды знаходзіць належнае месца. Не толькі праз узнёўленае падзей даўніх, апавед пра выдатных землякоў, якія некалі тут жылі ці нарадзіліся, але і праз апісанне адметнасцей свайго краю, сучаснікаў, якія вызначыліся сваёй працай. Пацвярдзенне таму — рубрыкі «Радзіма» і «Жыццё».

Друкуецца Андрэй Блінец і ў рэспубліканскіх газетах «Літаратура і мастацтва», «Звязда». Праблематыка публікацый — клецкая мінуўшчына. Аб схільнасці яго даследчыцкіх памкненняў ужо самой назвай засведчыла кніга «Клецк: старонкі даўняй гісторыі». Раздзелы «Узнікненне і ранняя гісторыя горада», «У складзе Вялікага Княства Літоўскага», «Клецкая бітва 1506 г.», «Час каралевы Боны», «Клецкія Радзівілы. Пачатак дынастыі» і іншыя — усяго восем — прасочваюць перыяд да 1914 года ўключна.

Другая кніга даследчыка «Клецкія бітвы: 1506—1706», па сутнасці, — працяг папярэдняй. Апавядаецца пра добра вядомую бітву з татарамі і куды менш вядомую, тую, што адбылася праз 200 гадоў паміж шведскімі і расійска-ўкраінскімі злучэннямі. Гэта стала кульмінацыйным момантам баявых дзеянняў у Наваградскім ваяводстве падчас Паўночнай вайны. У чытача, які любіць дакладнасць у выкладанні матэрыялу, цікавасць у гэтых кнігах выклікаюць і змешчаныя ў якасці дадатку малавядомыя дакументы. У першай яны тычацца XVI, у другой XVIII стагоддзя.

Плённа даследуюць гісторыю свайго краю, адкрываюць імёны знакамітых землякоў Уладзімір Канановіч (шмат матэрыялаў якога змешчана ў гісторыка-дакументальнай хроніцы Клецкага раёна «Памяць»), Лідзія Мялешка, Юрый Мысліцкі ды іншыя.

Юрась КУНЦКІ

на развітанне

Захавальнік лепельскай гісторыі

У пандэмічны час весткі пра смерць знаёмых табе людзей далёка не рэдкія. І ўсё ж... На 86-м годзе пайшоў з жыцця лепельскі настаўнік і апантаны краязнаўца Ілья Юльянавіч Януш, які пакінуў гэты свет 11 кастрычніка 2021 года. Апошнія гады жыцця ён хварэў, адчуваў сябе, мякка кажучы, не лепшым чынам.

Нарадзіўся ў вёсцы Галінава Дзісенскага павета. У 1955 годзе скончыў Глыбоцкае педагагічнае вучылішча. Працаваў настаўнікам ў Мёрскім раёне. У 1964 годзе завочна закончыў геаграфічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Спачатку быў інспектарам аддзела адукацыі райвыканкама, затым — намеснікам дырэктара школы. У 1982 годзе перасяліўся ў Лепель і пачаў працаваць навуковым супрацоўнікам Лепельскага краязнаўчага музея. Адзін з укладальнікаў гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць. Лепельскі раён». Ініцыятар усталявання ў гарадскім парку мемарыяльнага каменя ў гонар першай згадкі ў летапісах горада Лепеля (1439 год).

Быў час, калі мы актыўна ліставаліся з Ільёй Юльянавічам. Вось што ён пісаў 30 красавіка 2007 года: «На радасць, помнік Лепелю ў Цэнтральным парку ўжо ўсталяваны. І на ім мастак высякае надпіс...» Спадаў Януш падрабязна расказаў пра свае краязнаўчыя зацікаўленні, пра тое, што яшчэ збіраўся зрабіць. Пісаў пра лепельскіх краязнаўцаў — паважліва, акрэсліваючы канкрэтныя заслугі кожнага ў збіранні звестак лепельскай гісторыі. У 2005 г. краязнаўца выступіў у раённай газеце «Лепельскі край» з цыклам артыкулаў, дзе падаў фізічна-геаграфічнае апісанне мясцовасці ваколіц Лепеля. Рубрыка з васьмі публікацый на працягу ліпеня — верасня была адзіная: «Лепелязнаўства». 10 верасня 2005 г. Ілья Юльянавіч напісаў мне: «У артыкуле “Крыніца пазнання” (“Лепельскі край” за 25 чэрвеня 2004 г.) я прапаную лепельскім краязнаўцам аб'яднаць адшуканыя імі звесткі па гісторыі, этнаграфіі і іншыя з маімі, каб стварыць для навучэнцаў школ курс “Лепелязнаўства”...»

Будзем спадзявацца, што зробленае Ільёй Янушам у галіне лепельскага, віцебскага, беларускага краязнаўства не застаецца па-за ўвагай нашчадкаў, найперш вучняў і настаўнікаў гэтага краю.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Простыя рэчы

Палатняныя паданні даўніны глыбокай

«Ручнік — кніга, якую трэба чытаць», — пераканана Раіса Агель, метадыст па ткацтве філіяла «Чашніцкі раённы Дом рамёстваў» Чашніцкага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці. Шмат гадоў майстар вучыцца разумець пасланні продкаў на палатне, рэстаўрыруе забытыя паданні даўніны глыбокай для нашчадкаў.

Нядаўна яна адзначыла паўвекавы юбілей. Ацэньваючы пражытае, суразмоўца зазначае: «Нават выказаць здагадку не магла, якая прафесійная ніва накіравана. А сёння дзякую лёсу за тое, што жыццёвыя шляхі-дарогі прывялі ў найцікавейшы свет ткацтва».

Рукадзеллем захаплялася з дзяцінства і рана зразумела, што вырабленае ўласнымі рукамі дорыць асаблівую асалоду. З гадамі пераконвалася: творчасць рагуе душу, і хто аднойчы зведаў яе гаючую моц, ужо не кіне любімы заняткаў.

Раіса Агель.

Пасля заканчэння школы Раіса Агель прадоўжыла вучобу ў Віцебскім індустрыяльна-педагагічным каледжы. Атрымала спецыяльнасць майстра вытворчага навучання і тэхніка-тэхнолага. Вярнулася ў родныя мясціны. Працоўную біяграфію пачынала на ААТ «Чашнікспецадзеньне». У вольны час спяшалася ў Дом рамёстваў, каб асвойваць мудрагелістасць саломяпляцення і мець зносіны з аднадумцамі, якіх тут шмат.

Таленавітую жанчыну заўважыла былі кіраўнік установы Валянціна Атрашкевіч. У Доме рамёстваў акурата адкрываўся новы кірунак — ткацтва. Раісе прапанавалі пасаду метадыста.

Трэба было асвойваць новае рамяство. Разглядаючы старыя бабуліны пакрывалы, якія захоўваліся ў хатняй шафе, маладая жанчына паверыла: усё атрымаецца. Ва ўстанове мелі некаторы досвед у гэтым напрамку. Да таго ж прыйшлі на дапамогу калегі. Метадыст па мастацкай вышыўцы Аксана Карабліна некалькі гадоў працавала на ткацкім станку пад кіраўніцтвам мясцовай майстрыхі з вёскі Шаўкоўшчына Матроны Сафонавай і выдатна засвоіла яе ўрокі. Ахвотна дзялілася навыкамі з Раісай.

У творчым тандэме метадыст-пачатковец спазнавала асновы рамяства. Удасканальваць майстэрства дапа-

магалі курсы ў Віцебскім абласным метадычным цэнтры народнай творчасці. І чым больш працавала, тым вастры адчувала, што не ўяўляе сябе без гэтых нітак, вузельчыкаў, узораў. З гадамі ўсвядоміла: рукатворныя палотны моцна звязалі яе з гісторыяй малой радзімы.

Ручнікі з Чашніцкага гістарычнага музея — нібы старонкі старадаўняй кнігі: вясельныя, вянчальныя, хлебасольныя, божнікі. У кожным — лёсы землякоў, сямейныя гісторыі. Час не пашкадаваў палатняныя паданні. Даць ім новае жыццё ўзялася майстрыха.

Рэстаўрацыю Раіса пачынала са знаёмства са спецыяльнай літаратурай, гутарак з мясцовымі ўмелцамі. Дапытлівасць і працавітасць былі ўзнагароджаны. Сёння ў метадыста па ткацтве цэлая калекцыя адноўленых ручнікоў, якую арганічна дапаўняе збор вытканых дарожак.

Прадмет асаблівага гонару — касцюмы чашнічанкі XIX стагоддзя. Праца патрабавала дасканалых выву-

чэння архіўных матэрыялаў, знаёмства з музейнымі экспанатамі. Зварот да крыніц пераканаў: уборы жы хароў мястэчка адносяцца да так званага лепельскага строю. І гэта зразумела. Да рэвалюцыі Чашнікі ўваходзілі ў Лепельскі павет Віцебскай губерні. Але некаторыя асаблівасці ў касцюме мясцовых жыхароў усё ж меліся. Карпатлівай ткачысе ўдалося іх адшукаць.

Мастацкая вышыўка была неад'емнай часткай тканых убораў мінулай эпохі. Некалькі гадоў Раіса Агель разам з Аксанай Караблінай аднаўлялі вопратку сялянкі, сёння творчы дуэт працуе над касцюмамі мяшчанкі. У сарафаны, сукенкі, спадніцы і іншую вопратку даўно мінулых часоў цяпер ткачыа апранае сваіх палатняных лялек.

Майстрыха з Чашнікаў — удзельніца многіх творчых выставак і конкурсаў. Яе работы адзначаны граматамі і рознымі прызамі. Гэты год дадаў у яе скарбонку яшчэ адну перамогу. На свяце-конкурсе майстроў народнай цацкі і лялькі «Забава», арганізаваным у межах XXX Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску», Раіса Агель прысуджана 3-е месца ў намінацыі «Тэкстыльная цацка».

Менавіта цаццы прысвячае цяпер шмат часу Раіса Агель. Тут элементы і ткацтва, і шыцця, і вышыўкі. Трэба бачыць, з якой цікавасцю ў гэтым творчым працэсе ўдзельнічаюць дзеці. Метадыст пераканалася: старадаўнія рамёствы — выдатны сродак для таго, каб адцягнуць дзіця ад камп'ютара, зацікавіць гісторыяй малой радзімы.

У сваёй установе майстар арганізавала гурток тэкстыльнай цацкі для школьнікаў, які наведваюць 10 падлеткаў. Вучні працуюць творча, з захапленнем. Такім чынам, заняткі дзядоў і прадзедаў працягваюць жыць у пакаленнях. І гэта галоўны вынік дзейнасці Раісы Агель.

— Менавіта такіх спецыялістаў, як Раіса Уладзіміраўна, — падкрэсліла дырэктар Дома рамёстваў Галіна Шушкевіч, — хацелася б бачыць у нашай установе. Працавітая, творчая, мэтанакіраваная, яна здольна справіцца з самай складанай задачай.

Ірына ТОРБІНА, фота аўтара

зваротная сувязь

Зямля гаворыць зорам

Праграма «Літаратурная анталогія» на канале «Культура» Беларускага радыё прапануе першыя старонкі рамана Фёдора Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне» (да 200-годдзя з дня нараджэння класіка рускай літаратуры). У «Радыёбібліятэцы» гучыць твор Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха».

У вярхоўнім эфіры выхадных у праекце «Літаратурныя гісторыі» — апавяданні беларускіх і замежных аўтараў. Сярод іх, у прыватнасці, творы Ганада Чарказяна ў перакладзе Уладзіміра Марука (да 75-годдзя аўтара). Для аматараў паэзіі праграма «Прачулым радком» прапануе вершы Аляксея Русецкага.

Змест праграмы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складаецца з дзве часткі радыёспектакля «На тое яно і каханне...» паводле апавядання Віктара Логінава.

Прыхільнікі дзіцячага радыётэатра ў выхадныя пачуюць дзве часткі паста-

ноўкі «Міколка-паравоз» па творы Міхася Лынькова. Чытанні для маленькіх ладзяцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі гучаць старонкі твора Паўла Місько «Эрпіды на планеце Зямля». Штовечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

Госць эфіру радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» Навума Гальпяровіча — праекта «Сюжэт для вечнасці», што гучыць у нядзелю і сераду, — пісьменніца, краязнаўца з Лунінца Таццяна Канапацкая.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

6 лістапада — 130 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Воўк-Левановіча (1891—1943), мовазнаўца.

6 лістапада 75-годдзе святкуе Міхаіл Гец, паэт-песеннік.

7 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Міхася Чарота (сапр. Міхаіл Кудзелька; 1896—1937), паэта, драматурга, прэзаіка, грамадскага дзеяча.

7 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Кацара (1906—1995), гісторыка мастацтва, педагога.

7 лістапада — 105 гадоў з дня нараджэння Лідзіі Мацкевіч (1916—1986), актрысы.

7 лістапада — 100 гадоў з дня нараджэння Барыса Няпомняшчага (1921—2009), жывалісца.

7 лістапада 85-гадовы юбілей адзначае Юрый Гразноў, харавы дырыжор, педагог, заслужаны работнік культуры БССР.

8 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Сурмача (1941—1985), мастака дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

8 лістапада — 75 гадоў з дня нараджэння Валерыя Булдыкі (1946—2012), апэратара.

9 лістапада — 165 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Стукаліча (1856—1918), літаратуразнаўца, гісторыка, краязнаўца.

10 лістапада — 100 гадоў з дня нараджэння Віктара Роўды (1921—2007), харавога дырыжора, педагога, народнага артыста БССР, народнага артыста СССР.

10 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Валерыя Гараднякова (1941—2004), мастака тэатра.

11 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння Яўгена Ігнацьева (1936—2010), мастака кіно, жывалісца, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

11 лістапада 70 гадоў спаўняецца Аляксандра Малярэвічу, мастаку манументальна-дэкаратыўнага жывалісцтва.

11 лістапада 70-годдзе адзначае Аляксандр Судар, мастак-акварэліст.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Віцебскае абласное аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці пісьменніцы, паэтэсы Майны БАБАРЫКІ і выказваюць глыбокія спачуванні яе родным і блізкім.

Калектыў Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Сяргею Мартынюку (Сяргею Беляру) з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар

Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная

калегія:

Таццяна Арлова

Алесь Бадак

Дзяніс Барсукоў

Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў

Вольга Дадзімава

Жана Запартыка

Анатоль Казлоў

Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш

Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфараў

Мікалай Чаргінец

Іван Чарота

Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

Юрыдычны адрас:

220013, Мінск,

вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а

E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:

220034, Мінск, вул. Захарова, 19

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у інтэрнэце: www.vziazda.by

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 325-85-25

намеснікі галоўнага

рэдактара — 319-79-85, 224-66-74

адказны сакратар — 377-99-73

аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98

аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98

бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень

у пятніцу.

Падлісныя індэксы:

63856 — індывідуальны;

63815 — індывідуальны льготны

для настаўнікаў;

638562 — ведамасны;

63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай

рэгістрацыі сродку масавай

інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,

выдадзенае Міністэрствам

інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова

«Выдавецкі дом "Звязда"».

Дырэктар — галоўны рэдактар

Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ

Нумар падпісаны ў друку

04.11.2021 у 11.00

Ум. друк. арк. 3,72

Наклад — 642

Друкання Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства

«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»

ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004

г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013

Заказ — 2852

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

9 770 024 468 001 1

2 1 0 4 4